

Betül TEKİNSOY

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Tokat- TÜRKİYE
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political
Science and International Relations, Tokat- TURKIYE

ORCID: 0000-0002-5342-366X

betultekinsoy@gmail.com

Basın ve Arşiv Belgelerine Göre Anavatana Katılış Sürecinde Hatay Meselesi (1937-1939)

Öz

I. Dünya Savaşı sonunda Fransa tarafından işgal edilen İskenderun Sancağı (Hatay), Misak-ı Milli sınırları içinde olmasına rağmen 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin sınırları dışında kalmış ve Fransız mandası altındaki Suriye sınırları içinde bırakılmıştır. Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık tanıma kararı üzerine Hatay, 1936 yılından itibaren Atatürk dönemi Türk dış politikasında önemli bir mesele haline gelmiştir. 1937'de Hatay anayasasının kabul edilmesi neticesinde Hatay'ın ayrı bir varlık haline gelmesi ile başlayan süreç, 1938'de Hatay Devleti'nin kurulması ve 1939'da Hatay'ın anavatana katılması ile çözüme kavuşturulmuştur. Fransa, her ne kadar bu süreçte bölgedeki Türkler ve Türkiye aleyhindeki propaganda faaliyetlerini destekler bir tutum sergilese de, İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde Avrupa'da güç dengesinin Almanya lehine bir yön alması ve 12 Mayıs 1939'da Türk-İngiliz Ortak Beyannamesi'nin imzalanması, Fransa'nın stratejik konumu itibarıyla Türkiye ile yakınlaşmasının zaruri kılmasıdır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde 23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında yapılan anlaşma sonucunda Hatay'ın anavatana katılma süreci tamamlanmıştır. Hatay'ın anavatana katılması Türk diplomasi tarihi bakımından önemli ve örnek teşkil edecek bir başarıdır. Bu çalışmada Cumhuriyet döneminin dış politikada önemli bir başarısı olan Hatay Sorunu'nun çözüme kavuşturulmasında özellikle Hatay Devleti'nin kurulmasından anavatana katılmasına kadar geçen sürecin ulusal basındaki yansımaları üzerinde durulmuştur. Ayrıca arşiv kaynaklarından yararlanmak suretiyle Hatay'ın bağımsızlığını kazanması ve Hatay'da seçim faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte bölgede Türkiye ve Türkler aleyhinde Fransa tarafından desteklenen olumsuz propaganda faaliyetleri irdelenmiştir. Ulusal basın ve arşiv belgeleri dışında konu ile ilgili muhtelif telif ve tetkik eserler de başvurulan kaynaklar arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Türkiye, Fransa, Suriye, Propaganda.

The Hatay Question in the Process of Annexation to the Motherland According to the Press and Archive Documents (1937-1939)

Abstract

Although the Sanjak of Iskenderun (Hatay), which was occupied by France at the end of the World War I, was within the borders of the Misak-ı Milli, it remained outside the borders of Turkey with the Ankara Treaty dated October 20, 1921 and was left within the borders of Syria under the French mandate. Following France's decision to grant independence to Syria, Hatay became an important issue in Turkish foreign policy during the Atatürk period since 1936. The process, which started with Hatay's becoming a separate entity as a result of the adoption of the Hatay constitution in 1937, was resolved with the establishment of the Hatay State in 1938 and Hatay's annexation to the motherland in 1939. Although France displayed an attitude of supporting propaganda activities against Turks and Turkey in the region during this period, before the World War II, the balance of power in Europe shifted in favor of Germany and the Turkish-British Joint Declaration was signed on May 12, 1939. Due to its strategic location, France's rapprochement with Turkey became essential. As a matter of fact, as a result of the agreement signed between Turkey and France on June 23, 1939, before the World War II, Hatay's process of joining the homeland was completed. Hatay's annexation to the homeland is an important and exemplary success in the history of Turkish diplomacy. In this study, the reflections in the national press of the process from the establishment of the Hatay State to its annexation to the homeland were focused on the solution of the Hatay Question, which was an important success in the foreign policy of the Republican period. In addition, by making use of archival sources, the negative propaganda activities supported by France against Turkey and the Turks in the region, after Hatay gained its independence and election activities began in Hatay, were examined. Apart from national press and archive documents, various copyrighted and research works on the subject were also among the referred sources.

Keywords: Hatay, Türkiye, France, Syria, Propaganda.

1. Giriş

I. Cihan Harbi'nin devam ettiği günlerde Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarını paylaşmak için İngiltere ve Fransa aralarında gizli olarak Sykes-Picot Anlaşması'nı yapmışlardır. Söz konusu anlaşmaya göre Suriye, Lübnan ve Çukurova Fransa'nın payına düşmüştür. Bu paylaşım gereğince daha sonra Hatay Devleti'nin kurulacağı Sancak bölgesi de Fransa'nın Ortadoğu'daki nüfuz bölgesi içerisinde yer almıştır. Savaşı Osmanlı Devleti açısından fiilen sona erdiren Mondros Ateşkesi (30 Ekim 1918) imzalandığında bölge işgal edilmemiş ve Türk ordusunun elinde bulunmasına rağmen, mütarekenin 7. maddesine dayanan İtilaf devletleri İskenderun sancağını işgal etmiş ve Sykes-Picot hükümleri gereğince de bölge Fransa'ya bırakılmıştır (Sarıнай, 1996, s. 4-5). Misak-ı Milli'nin (28 Ocak 1920) içinde yer alan İskenderun Sancağı, Türk İstiklal Harbi döneminde dönemin zorunluluklarının da bir gereği olarak TBMM Hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Anlaşması (20 Ekim 1921) ile milli sınırlar dışında bırakılmıştır. Böylelikle Ankara Anlaşması hükümlerine bağlı olarak Sancak bölgesi Suriye'de bırakılarak Türkiye- Suriye sınırı da belirlenmiştir (Soysal, 1985, s. 80). TBMM Hükümeti Suriye tarafında kalan Sancak bölgesindeki Türklerin menfaatlerinin korunması ve bölgeye özerklik verilmesi için gerekli şartları sağlayacak bazı özel maddeleri anlaşmaya koydurmuştur. Sancak bölgesinde özel bir yönetim oluşturulması, bölgede yaşayan Türklerin kültürünü koruyup geliştirmesini ve Türk dilinin resmi dil olmasını öngören anlaşmanın 7. maddesine her ne kadar Fransızlar tam anlamıyla uymasalar da Türk halkının kendi milli benliklerini koruyarak Türkiye ile münasebetlerini artırmalarında ve Hatay'ın Türkiye'ye yeniden katılmasında söz konusu maddeler önemli bir referans olacaktır (Sarıнай, 1996, s. 6). Hatay sorunu, Lozan Barış Antlaşması ile de Türkiye'nin istediği yönde bir çözüme kavuşamamış, antlaşmanın 3. maddesiyle de Ankara Antlaşmasının hükümleri kabul edilmiştir (Atabey, 2015, s. 166-168).

Türk İstiklal Harbi'nin kazanılması sonrasında Lozan Muahedesi gereği Türkiye uluslararası alanda tanındıktan sonra Hatay'la ilgili gelişmeler Türkiye'nin gündeminde zaman zaman yer almıştır. 1926'da Türkiye ile Fransa arasında imzalanan *Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi* (30 Mayıs 1926) gereğince Fransız manda yönetiminde bulunan Suriye sınırları içinde kalan İskenderun sancağının statüsü, Ankara Antlaşması (1921) hükümlerinde belirlendiği şekliyle Fransa tarafından aynen sürdürülecektir. Diğer taraftan 3 Şubat 1930 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında yapılan protokolle Türkiye-Suriye sınırı belirlenmiştir. Aynı gün *Türk-Fransız Dostluk Antlaşması* Paris'te de iki devlet arasında imzalanmıştır (Atabey, 2020, s. 2581).

Fransa'nın Suriye üzerindeki manda idaresini kaldırması ve bölgeye bağımsızlık hakkı tanınması 1936 yılında Hatay meselesinin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Sancak'ta yaşayan Türk halkının geleceğinin Suriye yönetimine bırakılmasının söz konusu olması üzerine gerek Türkiye gerekse Sancak'ta yaşayan Türkler bu duruma tepki göstermiştir (Şahin, 2019, s. 1095). Nihayetinde Cemiyet-i Akvam'ın 26 Eylül 1936'da toplantısında Türk temsilci Tefik Rüştü Aras, Sancak halkına da kendi kaderini tayin etme hakkının Fransa tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye bununla da yetinmemiş, 9 Ekim 1936'te Fransa'ya nota vererek manda idaresi sonunda Lübnan ile Suriye'ye verilen egemenlik haklarının Sancak'a (İskenderun) da tanınmasını istemiştir (Akşin, 1991, s. 306).

Fransa, Türkiye'nin yukarıda bahsedilen notasına cevaben Sancak'a bağımsızlık tanınması durumunda Suriye'nin parçalanmış bir konuma geleceğini ve buna yetkilerinin olmadığını belirtmiştir. Taraflar ikili görüşmelerde bir sonuca varamayınca Türkiye'nin ısrarı üzerine Fransa, Sancak sorununun Cemiyet-i Akvam'a götürülmesini önermiştir (Uçarol, 2013, s. 831). Uluslararası ortamda Türkiye'nin öneminin gittikçe artması ve Almanya'nın Versay ile kurulan mevcut düzeni yıkmaya yönelik genişlemeci faaliyetlerinden rahatsızlık duyan İngiltere'nin baskıları ve girişimleri sonucunda Fransa da direnmekten vazgeçmiş ve Sancak'ın Cemiyet-i

Akvam Konseyi tarafından ayrı bir birim olarak kabul edilmesine razı olmuştur (Şener, 2018, s. 159). Bu gelişmelere bağlı olarak; Cemiyet-i Akvam Konseyi İsveç'li Sandler'i raportörlüğe atayarak, Sancak'a İsveç, Norveç ve Hollandalı üç kişilik bir gözlemci heyet gönderilmesine karar vermiştir. Sandler'in Cemiyet-i Akvam'a sunduğu 27 Ocak 1937 tarihli rapor kabul edilerek Sancak için yeni bir statü belirlemiştir. Söz konusu statüye göre; dış işlerinde Suriye'ye bağlı olmasına rağmen içişlerinde İskenderun ve Antakya'ya bağımsızlık verilerek bölgede muhtariyet tesis edilecektir. Resmi dili Türkçe olarak belirlenen İskenderun sancağı, yeni ismiyle *Sancak*, kendisine ait bir Anayasa ile yönetilen *ayrı bir varlık* olarak kabul edilecektir (Fırat & Kürkcüoğlu, 2015, s. 387). Söz konusu rapor doğrultusunda Hatay'ın anayasası ve statüsüne dair hususları kapsayan anlaşma, Cemiyet-i Akvam tarafından 29 Mayıs 1937'de kabul edilmiştir. Ancak Sancak meselesi tam olarak halledilemediği için 1937 yılında bazı sıkıntılar meydana gelmiştir. Suriye Hatay'a bağımsızlık verilmesini tepki gösterirken, Fransızlar da başta Araplar olmak üzere bölgedeki azınlıkları kışkırtmaya ve Türkler aleyhinde propaganda faaliyetleri yapmaya başlamıştır. Cemiyet-i Akvam'ın oluşturduğu heyet tarafından hazırlanan Sancak anayasasına göre, 1937'de yapılması gereken seçimler, çeşitli olumsuz gelişmeler nedeniyle yapılamamıştır. Diğer taraftan bölgedeki Fransız yöneticilerin Türkler aleyhindeki faaliyetleri, Türkiye'nin sınıra 30.000 asker yığmasına neden olmuştur (Balcioglu, 2004, s. 440).

Yeni bir Dünya Savaşı'nın eşğine gelen Avrupa'da bir taraftan uluslararası ilişkilerin gerginleşmesi, diğer taraftan mevcut statükonun devam etmesini isteyen devletlerin Türkiye'ye ihtiyaçlarının artması, Fransa'nın Hatay meselesinde Türkiye'ye karşı politikasını yumuşatmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda Türkiye ile Fransa arasında Sancak'ın toprak bütünlüğü ve mevcut durumunun ortaklaşa korunmasına dair 3 Temmuz 1938'de askeri bir anlaşma imza edilmiştir. Bu anlaşmaya göre; Sancak'ın güvenliği 6000 askerden müteşekkil bir kuvvetçe sağlanacak olup, bu kuvvetin 1000 kişilik bölümü Sancak ahalisinden, geri kalan bölümü ise her biri 2500 kişilik kuvvet gönderecek olan Türkiye ve Fransa'dan eşit olarak sağlanacaktır (Sander, 2003, s. 97-98). Söz konusu askeri antlaşmanın imzalanmasının akabinde Türkiye ve Fransa arasında 4 Temmuz 1938 tarihinde ayrıca bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmadan sonra Hatay'da yapılması planlanan seçimler için temmuz ayının sonlarına doğru çalışmalar yeniden başlamıştır. Ağustos 1938'de yapılan seçimlerde Türk topluluğu, mevcut 40 milletvekilliğinden 22'sini kazanmıştır (Türkmen, 2019, s. 357-358). Seçim sonrasında Hatay Millet Meclisi 2 Eylül 1938'de açılmıştır. Hatay Cumhurbaşkanlığı'na, Türkiye'nin desteklediği Tayfur Sökmen, Hatay Meclis Başkanlığı'na ise Abdülğani Türkmen seçilmiştir. Gerçekleştirilen yemin töreninin sonrasında da Abdurrahman Melek başbakan olarak atanmıştır. Kurulan yeni devletin ismi de *Hatay Devleti* olarak kabul edilmiştir (Karakoç, 2009, s. 109). Devletin kuruluşundan itibaren Türkiye'ye katılmak isteyen Hatay idarecileri, Türkiye ile yakın temas içinde bulunmuştur. Bu doğrultuda Hatay Meclisi Türk Ceza Kanunu ile Türk Medeni Kanunu'nu Hatay kanunları olarak kabul etmiştir. 1939 yılının Mart ayından itibaren Avrupa'da artan gerginliğin bir dünya savaşına doğru yön alması üzerine Fransa, Türkiye'nin taleplerini kabul etmek durumunda kalmıştır. Nitekim 23 Haziran 1939'da taraflar arasında imzalanan antlaşma ile Fransa, Hatay'ın Anavatan'a katılmasını kabul etmiştir (Armaoğlu, 2022, s. 267).

2. Yöntem

Çalışmamızda öncelikle *Hatay Devleti'nin kuruluş sürecine etki eden faktörler nelerdir?* Sorusuna muhtelif telif ve tetkik eserler incelenmek suretiyle cevap aranmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında *Hatay Devleti'nin kuruluşundan anavatana katılmasına kadar geçen sürecin ulusal basındaki yansımaları nasıl olmuştur?* ve *Hatay'da Türkler aleyhindeki propagandalar nasıl yürütülmüştür ve ne gibi önlemler alınmıştır?* sorularından yola çıkılarak dönemin ulusal basını ve arşiv belgeleri incelenmiştir. Nitekim ulusal basının özellikle 1937 yılından itibaren hem Hatay'ın anavatana katılma süreci hem de Türkler aleyhindeki propaganda faaliyetleri ile ilgili haberlere sütunlarında geniş yer verdiğini söylemek

mümkündür. Arşiv belgelerinde ise özellikle Fransızların Türkiye ve Türkler aleyhindeki menfi faaliyetleri destekleyen tutumları ile alakalı raporlar başvuru temel kaynaklar arasında yer almıştır. Betimsel araştırma deseni şeklinde tasarlanmış bu çalışmada içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca nitel araştırma yöntemlerinden belge analizine başvuruyla başta Ulus ve Cumhuriyet gazeteleri olmak üzere İktisat, Akşam, Vakit ve Doğu gibi gazetelerin özellikle 1937-1939 yılları arasındaki sayıları incelenmiştir. Ulus gazetesinin 1937 yılının Şubat ayından 1939 yılının Temmuz ayının sonuna kadar, Cumhuriyet gazetesinin ise 1937 yılının Ocak ayından 1939 yılının Temmuz ayının sonuna kadar olan mevcut sayıları esas alınmıştır. Söz konusu diğer gazetelerin de 1937-1939 yılları arasındaki bazı sayılarından faydalanılmıştır. Buradan hareketle çalışma, söz konusu gazetelerin 1 Şubat 1937 ile 25 Temmuz 1939 arasındaki sayıları ile sınırlandırılmıştır.

3. Hatay Devleti'nin Kuruluş Sürecinin Ulusal Basına Yansımaları

Hatay meselesinin çözülme sürecinde önemli bir adım olan Sandler Raporu'nun kabul edilerek Sancak için yeni bir statünün belirlenmesinden hemen sonra, İçişleri Bakanlığı'nın müfettişlikler ve vilayetlere gönderdiği 28 Ocak 1937 tarihli talimatı doğrultusunda Türkiye ve Hatay'da mitingler düzenlenmesine karar verilmiştir. Söz konusu talimata göre ülkenin her tarafında yapılması planlanan bu mitingler, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri ile Belediyeler marifetiyle düzenlenecektir. Ayrıca mitinglere memurlar ile öğrencilerin de katılımı sağlanacak, mitinglerdeki konuşmalarda Hatay'ın Türklüğüne ve burada yaşayan Türklerin haklarının korunmasının gerekliliğine vurgu yapılacaktır. Burada yaşayan Türklerinin haklarının Cemiyet-i Akvam tarafından kabul edilmesinden duyulan memnuniyet, Türkiye'nin Fransa ile dostluk ilişkilerini sürdürmek istediği, Suriye'nin bağımsızlığına saygı duyulduğu ve Araplar için iyi düşünceler beslendiğine temas edilecektir (Kodaz, 2019, s. 169-170). Bu noktadan hareketle Hatay Devleti'nin kurulma sürecinde Türkiye'nin birçok vilayetinde Hatay mitingleri düzenlenmiştir. Bu mitinglerden özellikle Ankara'da düzenlenen *Milli Hatay Mitingi*'ne Ulus gazetesinde geniş yer verilmiştir. Gazetede yer alan habere göre; Ulus Meydanı'nda yapılan mitingde binlerce kişi katılmıştır. Mitinge konuşmacı olarak katılan Behçet Kemal Çağlar, *Selam Hatay'a, Selam Ata'ya* sözleri ile başladığı konuşmasında şunları söylemiştir:

Biz bayram etmeyelim de kim bayram etsin. Damarlarımızda dünyanın en kudretli, en istidatlı kanı; başımızda insanların en büyüğü, en kahramanı; üzerinde yürüdüğümüz yol Türklük namına, insanlık namına seçilecek yolların en şerefli, en isabetlisi... Türkün şerefine ve dünyanın sulhunu bir daha kurtardık, bir daha yücelttik. Dünyaya örnek olan şef, dünyaya örnek olmuş milletiyle dünyaya örnek olacak bir zafer kazandı...(Ulus, 1937, s. 1)

Ardından CHP adına Demirciler Cemiyeti başkanı Sabri Çelik ve yükseköğrenim gören gençler de söz alarak aynı duygu ve düşüncelerle konuşma yapmışlardır. Ankara'nın yanı sıra İstanbul'da da miting düzenlenmiştir. Beyazıt meydanında binlerce kişinin katıldığı mitingde Eminönü Halkevi başkanı Ağâh Sırrı Levend ilk konuşmayı yaparak, zaferle sonuçlanana Hatay davasının dünyaya bir sulh dersi verdiğini ifade etmiştir. Ankara'da düzenlenen *Milli Hatay Mitingi* yanında ülke genelinde birçok miting tertip edilmiş, Hatay ile ilgili düzenlenen mitinglere iki milyona yakın halk iştirak etmiştir. Hatay meselesinin sonuçlanması üzerine Meclis Başkanı, Başbakan İsmet İnönü ve CHP Genel Sekreterliğine, milletvekilleri, valiler ve çeşitli kurum ve cemiyetlerin başkanları tarafından teşekkür telgrafları gönderilmiştir (Ulus, 1937, s. 1, 4, 6). Bahse konu olan bu mitinglerde gerçekleştirilen konuşmalarda Cemiyet-i Akvam'ın Hatay'ı ayrı bir varlık olarak kabulünden ve resmi dil olarak Türkçenin tanınmasından duyulan mutluluk vurgulanmıştır. Ayrıca başta Cemiyet-i Akvam olmak üzere Hatay meselesinin çözülmesinde etkili olan devletlere şükran duyguları iletilmiştir (Kodaz, 2019, s. 170).

Hatay meselesine dair yurt içinde düzenlenen bu mitinglerin yanı sıra dış kamuoyuna yönelik faaliyetlerinde yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de ilk dış radyo yayını ile Hatay’da Türklere yapılan mezalimi konu alan propaganda broşürü örnek verilebilir. İlgili broşür Ortadoğu ülkelerine dağıtılırken bizzat dönemin içişleri bakanı olan Şükrü Kaya’nın Emniyet Genel Müdürlüğü’ne 18 Mart 1937’de gönderdiği şifreli yazı emriyle İstanbul’da da Türkçe ve Arapça olarak basılması; Suriye, Filistin, Irak, Hicaz ve Mısır’a da gönderilmesi istenmiştir (Hatipoğlu, 2013, s. 355).

Bu süreçte Cemiyet-i Akvam tarafından Hatay sorunu ile ilgili incelemeler yapması için gönderilen heyet ile Antakyalılar arasında gerçekleşen görüşmelerin basına yansıdığı görülmektedir. *Bitaraf heyet Antakya’da* başlıklı haberde bahsedildiği üzere Antakya halkı heyet üyeleri ile yaptıkları görüşmelerde bölgede gerçekleşen mezalim ve haksızlıklardan, yapılan kanun dışı faaliyetlerden bahsederek bu mevzuların incelenmesini istemişlerdir. Heyet üyeleri de bu taleplerin göz önünde tutulacağını, incelemelerin tarafsız olarak yapılacağını ve hiçbir güç tarafından müdahaleye izin verilmeyeceğini bildirmişlerdir. Halkın heyetten incelemelerini istedikleri diğer bir mevzuu da Suriye ve Fransız memurlarının Türkler aleyhindeki faaliyetleri olmuştur. Habere göre; bölgede yaşayan Aleviler Türklerden ayrı tutulmaya çalışılmaktadır. Oysaki Alevilerin Türk oldukları, Arapların onları kendi camialarından saymayıp hakaret ettikleri ancak son zamanlarda Alevileri Türklerden ayırmak için Arap camiasından saymaya başladıkları belirtilmiştir (Cumhuriyet, 1937, s. 1,8). Yunus Nadi de konu ile ilgili *Hatay davasını bitaraf müşahidler halledecek değildir* başlığı ile kaleme aldığı köşe yazısında önemli tespitlerde bulunmuştur. Nadi, Hatay’da Fransız memurlarının silahlandırdıkları kişiler aracılığıyla Türkler üzerinde zulümlerini sürdürdüklerini ancak bunun Türklerin karşılık vermesini zaruri kılacağını belirtmektedir. Yazısının devamında ise Türkiye delegesi Tefvik Rüştü Aras’ın Hatay’a tarafsız bir polis kuvvetinin gönderilmesini konseye teklif etmesine rağmen kabul edilmediğini ve bunun yerine Sancak’a tarafsız müşahitler heyetinin gönderilmesinin Fransız delege tarafından uygun görüldüğünü belirtmiştir. Heyet içinde bir Türk bir de Fransız delegenin olması teklifi de yine reddedilmiştir. Konsey de üç kişiden oluşan tarafsız bir heyetin gönderilmesini uygun görmüştür. Atay yazısının devamında *Ancak mademki Sancağa böyle bir heyet girmiştir, onları tenvir etmekte milli menfaatlerimiz vardır* diyerek Hataylıları heyetle görüşerek Türklere yapılan mezalimleri anlatmaya çağırılmaktadır (Nadi, 1937, s. 1,8).

Cemiyet-i Akvam Konseyi 20 Şubat 1937 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda Sancak’ın durumu ve Anayasası’nın Sandler Raporu’na göre hazırlamaları için beş kişiden oluşan bir uzmanlar komitesi kurmayı kararlaştırmıştır. Komite, Sandler Raporu’nun hükümlerini esas alarak Sancak’ın statükosu ile sınırları ve anayasasını içeren bir raporu 15 Mayıs 1937 tarihinde hazırlamıştır. Cemiyet-i Akvam Konseyi, söz konusu rapor doğrultusunda 29 Mayıs 1937’de Sancak’ı *ayrı bir varlık* olarak kabul etmiştir. Türkiye ile Fransa arasında da aynı gün Sancak’ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırlarını belirleyen bir anlaşma imzalanmıştır. Cemiyet-i Akvam Konseyi’nde onanan statü ve anayasanın yanında Türkiye ile Fransa arasında yapılan anlaşma da Sancak meselesini tamamen hal yoluna koyamamıştır. Çünkü Sancak’ın statü ve anayasasının yürürlüğe girmesi için seçimlerin yapılması gerekmektedir. Ancak seçimler yapılmamıştır. Türkiye’nin Hatay’daki yeni rejimin hemen uygulanmasını istemesine rağmen, Suriye Araplarının protestoları ve başkaldırı faaliyetleri, bölgedeki Fransız yönetiminin diğer anasırı Türklere ahaliye karşı kışkırtması ve Fransızların Türkiye karşıtı tutumları 1937 yılında devam etmiş, bu durum Türk-Fransız ilişkilerinin tekrar gerginleşmesine neden olmuştur (Sarıay, 1996, s. 21-23). Bu gelişmeler üzerine Cemiyet-i Akvam tarafından kurulan bir komisyon, Türkiye’nin itirazlarını dikkate alarak bir seçim tüzüğü hazırlamıştır. Tüzük gereğince seçimler 15 Temmuz 1938’e kadar yapılacaktır. Ancak bölgede Fransız memurlarının olumsuz davranışları Hatay’da olayların şiddetlenmesine neden olmuştur. Türkiye de bu duruma karşılık olarak Hatay sınırına otuz bin kişilik asker yığmıştır. Hem bu durumun hem de Avrupa’daki gergin atmosferin

etkisiyle Fransa, Hatay sorununda Türkiye'ye karşı tavrını yumuşatmış ve bölgedeki valisini görevden alarak yerine bir Türk vali tayin etmiştir (Armaoğlu, 2022, s. 266).

Hatay'da rejimin değiştirilme sürecinde yaşanan gelişmeler ve burada yaşayan Türk halkı üzerindeki baskılar ulusal basında olduğu kadar yerel basında da geniş yankı uyandırmıştır. Açık Söz gazetesinde yer alan *Suriye fesatçıları unutmamalıdır ki: Türk ordusu Hatay'daki vazifesini yapmaya hazırdır* başlığı ile verilen haberde; Suriyeli politikacıların Türk halkı üzerinde baskı kurdukları ve Konsey'in verdiği kararı değiştirme çabası içinde buldukları belirtilmiştir. Aynı şekilde Hatay'ın anayasası münasebetiyle Cenevre'deki müzakereler sırasında gerçekleşen ihtilaflar yerel halk arasında üzüntüye neden olmuş, bunu fırsat bilen Suriyeli politikacılar ve Fransız memurları da bu ihtilafları öne sürerek Hatay hakkında verilen kararı zaafa uğratmaya çalışmışlardır. Haberde Suriyeli politikacıların Arap hükümetlerinden yardım istemesi, Arap dünyasının Türkiye aleyhine kışkırtılmaya çalışıldığının bir göstergesi olduğu belirtilmiştir (Açık Söz, 1937, s. 1). Hatay'da Türkler aleyhindeki faaliyetler Cumhuriyet gazetesinin sütunlarında da yer bulmuştur. *Yeni bir küstahlık* başlığı ile verilen haberde; Şam'da kurulan *Sancak Müdafaa Komitesinin* Halep'te ve Hatay'da da şubeler açacağı, Mahmud Fahri el-Barûdî'nin başkanlığında bir heyetin İskenderun'a geleceği, bu duruma bölgede yaşayan Türklerin büyük tepki gösterdikleri belirtilmiştir. Ayrıca haberde Hatay'a gelen mektupların da postanede gizlice açılarak okunduğu, Hatay'ın Türk köylerine saldırıların olduğu ve Cuma hutbelerini Türkçe okuyan köy hatiplerinin mahalli idareciler tarafından tehdit edildikleri ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 1937, s. 1,6). Aynı gazetede *Vataniler ihtilal çıkarmak için hazırlanıyorlar* başlıklı haberde de Vatani Partisi'nin Sancak'ın bağımsız olmasına karşı harekete geçerek bir isyan çıkarmak için hazırlık yaptığı, Suriye memurlarının Türk dostu Araplarla bazı Türk köylerine giderek araya nifak sokmaya çalıştıkları, Şam'dan beyannameler gönderilerek Türklerin şapkalarını çıkarmazlarsa köylerinin yakılacağı tehdidinde buldukları ve Arapların köprüleri havaya uçurdıkları belirtilmiştir (Cumhuriyet, 1937, s. 1, 5). Cemiyet-i Akvam Konseyi'nin Hatay'ın statüsünü ve Anayasası'nı kabul etmesi üzerine Suriye Meclisi de bir bildiri yayınlamıştır. 3 Haziran 1937'de yayınlanan bildiriye göre Suriye, Sancak'ı kendi toprakları içerisinde saydıklarını ve statükoyu kabul etmediklerini ilan etmişlerdir (Sarıny, 1996, s. 23).

Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girmesi üzerine yaşanan gelişmelerle ilgili haberler de basında geniş yer tutmaya devam etmiştir. Ulus gazetesinin 30 Kasım 1937 tarihli sayısında *Bayrak yerine süngü* başlığı ile verilen haberde; Hatay rejiminin yürürlüğe girmesini kutlamak isteyen halka karşı aleyhte faaliyetlerin yürütüldüğü, Hatay'daki yeni rejiminin uygulanmasını müjdelemesi beklenen Suriye fevkalade komiseri Comte de Martel'in gelmediği ve belediye binası önüne gelen binlerce kişinin silahlı güçler tarafından dağıtıldığı ancak zaptiye kuvvetlerinin yeterli olmaması nedeniyle Halep'ten 15 kamyon kuvvet getirildiği belirtilmiştir. Habere göre; Antakya merkez karakol kumandanı da bayramın sadece Türk bölgesiyle sınırlandırıldığını söylemiştir. Antakya'daki Yeni Gün gazetesi, sahibi Roje Garo tarafından kapatılmıştır. Bu gelişmeler üzerine Cenevre'deki Cemiyet-i Akvam ile Türkiye ve Fransa Cumhurbaşkanlarına bölgeden durumu anlatan telgraflar gönderilmiştir. Bir taraftan Halkevi önünde halkın nümayişleri sürerken, diğer taraftan da mahallelerdeki taklar da resmi elbiseli ve sivil memurlar tarafından yıkılmıştır. Bir müddet sonra Antakya savcılığı bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde; Sancak *rejiminin ilanı münasebetiyle Türk unsurunun yapmaya teşebbüs ettiği bayram, memleketin asayışı cephesinden menedilmiştir. Tezabür ve nümayişe teşebbüs edenler şiddetle cezalandırılacaktır* ifadelerine yer verilmiştir. Halk ile zaptiyeler arasında çıkan arbedelerde 12 kişi yaralanmıştır (Ulus, 1937, s. 1, 8).

Yunus Nadi, Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girme sürecini *Maballi idareye düşen büyük basiret borcu* başlıklı yazısında ele almıştır. Nadi, söz konusu yazısında; Cemiyet-i Akvam adına Hatay'da özerk idarenin kurulmasını ilan etmek için 29 Kasım günü bu bölgeye gidecek olan Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri Comte de Martel'in Hatay'a gitmekten vazgeçtiğini ve bu nedenle de yeni idare için yapılacak olan şenliklerin ertelendiğini belirtmiştir. Nadi yazısının

devamında güvenlik sorunları bahanesiyle Hatay'a gitmekten vazgeçen Martel'i eleştirerek, Hatay halkının yeni rejimi Türklüğe yakışır bir şekilde bayram sevinciyle karşılayacağını, hiçbir taşkınlığa mahal bırakılmayacağını belirtmiştir. Hatay'ın Fransız ve Suriye bayrakları ile donatılmasına karşın Türklerin de Hatay bayrakları çekmiş olmaları 29 Kasım da gerçekleşecek olan törenin iptal edilmesine neden olmuştur. Söz konusu yazıda; bu durum karşısında Hatay Türklerinin kendi aralarında birlik ve beraberlik içinde bulunmaları gerektiği ifade edilirken, Fransa'nın bu hususta zan altında bulundurulmaması gerektiği ve Atatürk'ün TBMM'nin son açılış konuşmasında ifade ettiği gibi Hatay'da uygulanacak yeni rejimin Türk- Fransız dostluk ilişkilerinde sağlam bir ölçü olacağı belirtilmiştir (Nadi, 1937, s. 1). *Hatay suikaste uğradı* başlığı ile verilen bir başka haberde ise delege Roger Garreau'nun çıkardığı olaylar yüzünden yeni rejimin ilan edilemediği ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 1937, s. 1). Hatay'da seçimler öncesindeki son durum ve bu durumun Ankara'da nasıl karşılandığına dair verilen haberde ise Hatay'daki mahalli idarelerin Hatay seçimlerine her türlü yolsuzluğu sokmak için çaba sarf ettikleri, Fransa'nın da Hatay'daki Türk hâkimiyetini baltalamak için elinden geleni yaptığı vurgulanmıştır. Örnek olarak da Hatayla ilgisi olmayan kişilerin kamyonlarla seçim bölgelerine getirildikleri, nüfusa kaydettirildikleri ve bu durumun Türkleri ve Alevileri tehdit eden bir hal aldığı belirtilmiştir (Cumhuriyet, 1938, s. 1).

Fransa, Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikalarının Avrupa'da gerginliği arttırması nedeniyle Türkiye ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir. 1938 yılı itibariyle Türkiye ile Fransa arasındaki diplomatik ilişkilerin hız kazandığı ve ulusal basında konunun geniş yer bulduğu görülmektedir. Ulus gazetesinin 2 Temmuz 1938 tarihli sayısında Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz ile Fransız Dışişleri Bakanı Bone arasında Paris'te gerçekleşen müzakerelere geniş yer verilmiştir. Söz konusu haberin içeriğinde Bone'nun Fransa ve Türkiye'nin arasında gerçekleşen müzakerelerin hedefinin her iki devletin asırlık dostluklarını yeniden ihya etmek yolunda olumlu neticeler verdiğini, İskenderun davasının iki memleket arasındaki çeşitli meseleler hakkında fikir teatisine vesile olduğunu ve bu davanın çözümlenmesi ile Türkiye, Fransa ve Suriye arasındaki ilişkilerin daha iyi bir durum arz edeceğini ifade ettiği vurgulanmıştır. Ulus gazetesi Suad Davaz'ın açıklamalarına müzakerelerin sonucuna dair değerlendirmelerine de yer vermiştir. Davaz, müzakerelerin sonucunda; Türk- Fransız dostluğuna vurgu yaparak, Sancak sorununun çözülmesi için yapılacak olan anlaşmanın her iki ülke arasındaki ilişkileri her alanda geliştireceğini ve barışa olan bağlılıklarını teyit edeceğini belirtmiştir. Ayrıca haberde; Türkiye ile Fransa arasındaki dostluk anlaşması için yapılan müzakereler sonucunda İskenderun sancağının hem içinde hem dışında Fransa ile Türkiye'nin birlikte ve eşitlik esasına dayalı olarak güvenliği sağlamalarına dair askeri bir anlaşmanın yapıldığı, Ayrıca Sancak'ta bulundurulacak olan Türk ve Fransız kuvvetlerini belirleyecek olan anlaşmanın tatbik protokolünün imzalandığı ve Türkiye ile Fransa mandası altındaki topraklar arasındaki sınır ve iyi komşuluk konularını belirleyen bir de beyannamenin hazırlandığı belirtilmiştir (Ulus, 1938, s. 1,5).

Orgeneral Asım Gündüz başkanlığındaki Türk delegasyonu ile Yakınoğlu Ordusu Komutanı General Huntziger başkanlığındaki Fransız delegasyonu arasında 17 Haziran 1938'de başlayan görüşmeler, 3 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa arasında *Genelkurmaylar Anlaşması'nın* imzalanması ile nihayete ermiştir (Kurnaz Şahin, 2019, s. 1101). Söz konusu bu antlaşma ile 32 maddeden oluşan ek protokole göre; Türkiye ve Fransa, Hatay'ın toprak bütünlüğünü ile siyasal statüsünü koruyacak ve bunun sağlanması için de her iki devlet Hatay'a 2500 kişiden oluşan askerî kuvvet gönderecektir. Kurmay Albay Şükrü Kanatlı'nın komutasındaki Türk askerî birlikleri anlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra yani 4 Temmuz 1938 tarihi itibariyle Hatay'a giriş yapmıştır. Türk birliklerinin Hatay'a giriş yapması sorunun çözümünde bir dönüm noktası olması bakımından oldukça önemlidir (Atabey, 2015, s. 197). Bu anlaşma Ulus gazetesinde okuyucuya duyurulmuştur. Haberde; Yakınoğlu Ordusu Komutanı Orgeneral Hutzinger'in başkanlığında toplanan Fransız-Türk Erkan-ı Harbiye heyetleri konferansının sona erdiği ve hazırlanan anlaşmanın taraflarca saat 9.30'da imzalandığı bilgisi verilmiştir (Ulus, 1938, s. 1). *Hatay askeri*

anlaşmasının esasları başlıklı başka bir haberde; Hatay'daki Fransız askerinin sayısının 2500'ü geçmeyeceği, Türkiye'nin de Sancak'a 2500 kişilik bir inzibat kuvveti göndereceği ve Türk birliklerinin Türk halkının bulunduğu bölgelerde yer alacağı ifade edilmiştir. Ulus gazetesinde ayrıca Fransız-Türk anlaşması hakkında Fransız gazetelerinin memnuniyetlerini belirttikleri haberler de mevcuttur. Örneğin Pöti Parizien gazetesine dayandırılan haberde Burg tarafından; *Fransa ile Türkiye'nin şarki Akdeniz havzasındaki müşterek menfaatleri telif edilmemeleri yüzünden mutazarrır olmakta idi. Şimdi bu menfaatlerin telif edilmesi her noktadan memnuniyeti muciptir* (Ulus, 1938, s. 1) ifadelerine yer verildiği aktarılmaktadır. Ekselsior gazetesinde Marsel Peyi'nin ise;

Bu itilaf müziç İskenderun sancağı sulhun idamesi ve şarki Akdeniz'de terakki ve refahın inkişafıyla aynı suretle alakadar olan Türkiye ile Fransa arasındaki siyasi ve askeri teşriki mesai, dostluk ve tesanüt tezahüratı şekline inkılap etmiştir. Bu hadisenin ehemmiyetini ölçmek için Türkiye'yi 1914 de Orta Avrupa imparatorluklarıyla ittifak etmeye sevk eden feci hatayı hatırlatmak lazımdır. (Ulus, 1938, s. 1, 7)

değerlendirmesi aktarılmaktadır. Epok gazetesinde Donadio'nun;

Birkaç asırlık Fransız-Türk dostluğu İskenderun işinin halledilmesi dolayısıyla kuvvetlenecektir. İngiltere'nin iktisadi ve mali sahalarda geçenlerde Türkiye ile akdettiği itilafardan sonra gelen bu itilaf yeni bir sulh unsuru mesabesindedir. Almanya'nın bundan sonra diğer garp devletlerinin Avrupa'nın cenubu şarkiyesindeki menfaatlerini nazar itibaren alması lazımdır. (Ulus, 1938, s. 7)

sözleri ile İngiltere ile yapılan itilafın sonra, Sancak sorununun çözülmesinin de Türk- Fransız ilişkilerini kuvvetlendireceğini ve bölgede barışın sağlanmasında önemli bir unsur olacağını ifadeleri yer bulmuştur. Ordr gazetesinde Givet'in meseleye dair değerlendirmesi şu şekildedir: *Muabede şarki Akdeniz'de statüünün muhafaza edileceğine dair kati bir taahhüdü ihtiva etmektedir. Avrupa'da cereyan eden hadiseler ve imparatorluğumuzun etrafında dolaşan ihtiraslar karşısında bu itilafın yalnız şimdiki değil ileride her ihtimale karşı koymak hususundaki kıymeti de kolayca anlaşılabilir* (Ulus, 1938, s. 7). Ulus gazetesinin iktibasta bulunduğu gazetelerden bir diğeri olan Popüler gazetesinde ise Leru;

Türkiye ile yapılan itilaf, Fransız-İngiliz iş birliğini takviye etmektedir. Çünkü İngiltere son zamanlarda Ankara'da büyük bir faaliyet göstermiştir. Şimdi yapılacak iş, Suriye ve Lübnan ile akdedilen itilafı tasdik etmekten ibarettir. Bu, çok arzuya şayandır. Çünkü Fransa bu suretle Türkiye ile arasındaki dostluğun Araplarla teşriki mesai siyasetine mâni olmadığını ispat imkânının elde edecektir. (Ulus, 1938, s. 7)

yorumunu dile getirmektedir. Başmakalesinde Türk-Fransız anlaşmasını konu edinen République gazetesi de Fransa'nın yakın doğudaki güvenliği için Türk- Fransız dostluğunun inşa edilmesinden duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Fransa'nın Journal gazetesinde ise, sadece esasları kararlaştırılan anlaşmanın Türk- Fransız ilişkilerinde ve Doğu Akdeniz'deki barışın güvence altına alınmasındaki önemine vurgu yapılmıştır. Cemiyet-i Akvam'ın faaliyetlerini eleştiren Jur gazetesi, 1936 Fransız-Suriye anlaşmasının Türk- Fransız ilişkilerini tehlikeye düşürdüğünü belirtmiştir. Övr gazetesinde de Türk- İngiliz dostluğunun tarihte benzeri görülmemiş bir samimiyetle geliştiği bir sırada Fransa'nın Türkiye ile yaptığı anlaşmadan memnuniyet duyulduğu ifade edilmiştir (Ulus, 1938, s. 7). Fransa ve Türkiye arasında Ankara'da imzalanan dostluk anlaşmasına Fransız basını geniş yer vermeye devam etmiştir. Pöti Parizien gazetesi konu ile ilgili olarak;

Bu anlaşmalar Fransız-Türk münasebetleri tarihinde mühim bir mevki işgal etmektedir. Bone ve Daladiye tarafından takip edilen dürbinane ve realist siyaset sayesinde ilelebet sürüncemede kalmak tehlikesini gösteren İskenderun anlaşmazlığı şimdi halledilmiş bulunmaktadır. Milletler cemiyetinin halline muvaffak olamadığı bir iş iki memleketin menfaatlerine küvetle hizmet edecek dostane bir iş birliğine yol açan açık bir görüşme ile neticelenmiştir. (Ulus, 1938, s. 7)

ifadelerine yer vermiştir. Maten gazetesi ise; *Türkiye ile Fransa arasındaki müziç anlaşmazlığın zail olduğu ve şimdi Yakın Şarkta sulhun menfaatine olarak Fransa ile Türkiye arasında bir iş birliği devresi açılmasının ümit edildiği söylenebilir...* demektedir. Ekselsiyor gazetesi;

Bu muahedenin ehemmiyetini tamamiyle ölçmek için, 1913'te böyle bir muahede akdedilmiş olsaydı bunun büyük harpte Fransa'yı ve müttefiklerini her sahada ne gibi zararlardan korumuş olacağını tahmin etmek kâfidir. Bu muahede, Yakın Şarkta yalnız Türkiye ile Fransa arasında her türlü niza sebeplerini ortadan kaldırmak ve feci bir tarihî hatayı tamir etmekle kalmıyor, aynı zamanda şarkî Akdeniz'de sulhçu kuvvetler arasında muvazene husulüne en faydalı şekilde yardım etmiş oluyor. (Ulus, 1938, s. 7)

ifadelerini kullanırken, Övr gazetesinde Madam Tabuîs ise *Fransız-Türk dostluk muahedesinin imzası Londra'da büyük bir tesir husule getirmiştir. Bu muahedenin, iyi bir şekilde tefsir edildiği takdirde, hakikî bir karşılıklı yardım mahiyetinde olduğuna hükmediliyor* sözleri ile İngiltere'de de etkisi olduğuna vurgu yapmıştır (Ulus, 1938, s. 7).

Ulus gazetesi, *Hatay davasının halli karşısında herkes bizî tebrik ediyor* başlığı altında yabancı basında yer alan haberleri sütunlarına taşımaya devam etmiştir. Örneğin Folkişer Beobahter Gazetesi'nde; Fransa *Türkiye'nin metalibatını kabul etti*, başlığı altında yazılan bir makalede Türk-Fransız dostluk anlaşmasından bahsedildiği belirtilmiştir. Börsen Zeitung başta olmak üzere genellikle diğer bütün Alman basınının Türkiye'yi tebrik ettiği ve Hatay ihtilafının Türkiye lehine halledilmiş olmasından dolayı memnuniyet duydukları ifade edilmektedir. Türk-Fransız dostluk anlaşmasından bahseden Deba gazetesinde; Fransa'nın izlediği siyasetten duyulan memnuniyet dile getirilirken, Lö Tan gazetesinde ise, Türk-İngiliz yakınlaşması gibi Türk-Fransız yakınlaşmasının devletlerarası ilişkilerde herhangi bir karmaşa çıkması durumunda önem arz edeceği vurgulanmıştır (Ulus, 1938, s. 1).

Türk-Fransız anlaşmasına Avrupa'daki diğer devletlerin basını da ilgi göstermiştir. Nitekim Ulus gazetesinde yer alan *Yugoslavya'nın tebrikleri* başlıklı yazıda Yugoslavya'da yayın hayatında bulunan Samurava gazetesinin konu ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Adı geçen bu gazetenin Türkiye'nin yirmi senelik millî emellerini temsil eden bu meselenin halledilmesine karşı göstermiş olduğu ilgiyi ifade ettiği ve

Fransa ile akdettiği siyasî ve askerî anlaşmadan dolayı memnun olan yalnız Türkiye değildir. Onun bütün dostları ve bütün sulh taraftarları da bu basiretli hareketi müttefiklik selâmlamaktadırlar. Bu suretle Cenevre bürolarında ve arşivlerinde pek uzun bir zaman sürüklenmiş olan bir anlaşmazlığın kati surette hallini intaç edecek nihâî bir safhaya girilmiştir. Yugoslavya da Türkiye'ye tebriklerini göndermektedir. Bu tebrikler, Türkiye'nin meşru emellerinin memnuniyete şayan bir şekilde tahakkuk ettiği şu sırada Yugoslavya'da duyulan memnuniyetin bir ifadesidir. (Ulus, 1938, s. 7)

şeklinde görüşlerini bildirdiği belirtilmiştir. Aynı şekilde Türk-Fransız anlaşmalarına Yunan gazetelerinin de sütunlarında geniş yer verdikleri ve anlaşmanın Yunan halkı tarafından samimi bir sevinç ile karşılandığı belirtilmiştir. Söz konusu Yunan gazetesinde; Türk-Fransız anlaşmalarının Doğu Akdeniz'de barışın sağlanmasına yardım edeceği ve yeni bir emniyet kalesi teşkil edeceği görüşü yer almıştır (Ulus, 1938, s. 7).

4 Temmuz 1938'de Dışişleri Bakanlığı'nda Türkiye- Fransa dostluk anlaşmasını ve iyi komşuluk sözleşmesinin devamına dair ortak beyannamenin imzalanmasından sonra Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras ile Fransa Büyükelçisi Ponso'nun beyanatları da basında yer almıştır. Aras Ekonomik Finansiyeye verdiği beyanatta; Türkiye ve Fransa'nın karşılaşılan engellere rağmen, Hatay sorununun çözümlenmesinde gösterdikleri gayretin, Türk- Fransız dostluk ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Fransız Büyükelçi de Ulus gazetesine verdiği beyanatında; Türkiye- Fransa arasında imzalanan 1921 tarihli Ankara Antlaşması'nın her iki devlet arasındaki iş birliğinin temelini attığını, Fransa'nın, Türkiye'yi barışın

bekçisi yapan Boğazlar Antlaşması'na memnuniyetle katıldığını ve 1937'deki anlaşmaların da aynı zihniyetle Türkiye ve Suriye arasındaki sınırı güvenliğini sağladığını belirtmiştir. Beyanatının devamında da imzalanan ortak beyannamenin on yedi yıl önce başlayan dostluğun devamı niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. (Ulus, 1938, s. 1,7).

Türkiye ve Fransa arasındaki askeri antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Sancak halkının Orgeneral Asım Gündüz'e gösterdiği teveccüh ve düzenlenen tören de basının konusu olmuştur. Habere göre Asım Gündüz, General Hutzinger'i ziyaret ettikten sonra saat 9'da Halkevi erkânı, Vali, Kaymakam ve Belediye erkânının tebriklerini kabul etmiştir. Daha sonra da izci temsilcileri ile Rum ve Ermeni ruhani önderleri ve Kolonel Burje ve Kolonel Kole tebrik için Gündüz'ü ziyaret etmişlerdir. Saat 10.40'ta Asım Gündüz kapıya çıkarak askeri müfrezeyi teftiş etmiştir. Bunu takiben on beş arabadan oluşan alayın *Yaşasın Atatürk, yaşasın Orgeneralimiz, yaşasın heyetimiz, bravo, varol* sözleri ve alkışlar ile hareket etmiştir. Heyetin arabaları, bütün Antakya sokaklarının dolduran binlerce halk, öğrenci, izci ve sporcular arasından, bayraklarla, ampullerle, defne ve söğüt dallarıyla süslenmiş olan takların altından geçmiştir. Saat 11'de Bedire köylülerinin sevgi gösterileri ve alkışları ile karşılanan heyet, daha sonra Topboğazı'na ulaşmıştır. Burada heyeti Kırıkhan ve Reyhaniye temsilcileri karşılamıştır. Gündüz, arabasından inerek bir süvari müfrezesini teftiş etmiştir. Baylan halkının da alkışları eşliğinde heyet saat 12'de İskenderun'a ulaşmıştır. Buradaki halk da alkışlarla heyeti karşılamıştır. Heyet daha sonra 15.15'te özel tren ile İskenderun'dan hareket etmiştir. Kolonel Kole, Başkonsolos, İskenderun konsolosu ve gazeteciler, Payas'a kadar Asım Gündüz'e eşlik etmişlerdir. Payas halkının alkışları ve bir askeri kitanın saygı duruşu ile karşılanan heyet, buradan Ankara'ya gitmiştir (Ulus, 1938, s. 1, 7).

Türkiye- Fransa arasında yapılan antlaşmaya binaen Türk askerinin Sancak sınırını geçişi ile ilgili haberlerin de gazetelerin sütunlarında geniş yer aldığı görülmektedir. Saffet Gürol, *Erkekler bayramlık, kadınlar gelinlik elbiselerini giymişlerdi* başlıklı yazısında; Türk askerinin sınırdan geçerken halkın yaşadığı coşkuyu kaleme almıştır. Bahse konu olan yazıda; Türk askerinin 5 Temmuz Salı sabahında Payas'ta geçeceği sınırın Fındıktepe adıyla anıldığı, Türk kuvvetlerinden tabur kumandanı Binbaşı Süleyman Dinçsoy'un alay komutanına *Hazırım komutanım* dediği, sınırın diğer tarafında yer alan Fransız kumandanı Binbaşı Kansel'in de Türk kumandanına *Yol açıktır* ifadelerin kullandığı, bunun üzerine kumandanın askerlerine *Gir!* emrini verdiği ifade edilmiştir. Türk askerinin Hatay sınırından girişi sırasında halkın coşkusu sütunlara şu şekilde yansımıştır:

Köylüler harmanlarını, çobanlar sürülerini yüz üstü bırakmış, Türk askerlerini selamlamak ve alkışlamak için yollara dökülmüşlerdi. Asker geçerken, "Yaşasın Atatürk, Yaşasın Türk Milleti, Yaşasın kahraman Türk ordusu!" avazeleri gökleri tutuyordu. İlk Türk köyü olan Karayılan'da köylüler günlerden beri Türk askerini karşılamaya hazırlanmışlardı. Köyün methaline büyük bir tak kurarak Atatürk'ün resimlerini takın en yüksek noktasına koymuşlardı. Şefin resmi, defne dallarıyla süslenmişti. Takın iki direğinde Türk ve Hatay bayrakları dalgalanıyordu. Köyün caddeleri, evleri ve dükkanları bayraklar ile donatılmıştır. Türk askeri halka yaklaştığında coşku gittikçe artmış ve kadınlar ve çocuklar askerlerin önüne atılarak "Size on sekiz yıldan beri hasrettik diye boyunlarına sarılıyor ve çiçek buketleri veriyorlardı... İskenderun'a yaklaştıkça karşılayanlar sayısı artıyor, halk caddelerin iki tarafını doldurmuş hasretle ve heyecanla askerlerimizin geçmesini bekliyordu". (Gürol, 1938, s. 1,7)

Hassa'dan gelen ve geceyi Aktepe'de geçiren Türk askeri birliği 8 Temmuz sabahı erken bir saate Aktepe'den hareket etmiş ve saat 8'de 16 km uzaklıkta yer alan Kırıkhan'a ulaşmıştır. Alay komutanı Şükrü Kanatlı, burada askeri temsilciler, Antakya başkonsolosu, İskenderun konsolosu, parti üyeleri, Fransız istihbarat subayı ile birçok görevli marifetiyle karşılanmıştır. Aktepe'den Kırıkhan'a kadar bütün yol köylerden gelen halk tarafından doldurulmuştur. Yol kenarındaki bütün ağaçlar da Türk bayrakları ile süslenmiştir. Geçit töreninin yapılacağı yerde yaklaşık 8 bin kişi toplanmıştır. Türk askerleri alkışlar eşliğinde geçit töreni yapmıştır. Türk askeri

birliklerinin bir kısmı Kırıkhan'da kalmış, diğer kısmı ise Bedirge, Beylan ve Antakya'ya doğru yola çıkmıştır. Antakya'da 25 gün devam eden şenlikler yapılmış, fener alayları düzenlenerek havai fişekler atılmıştır. Antakya'da köylerden gelenler ile 6 kilometrelik yol üzerinde yaklaşık 60 bin kişi toplanmıştır. Köylerden kafile halinde millî kıyafetleriyle Antakya'ya gelenlerin de katılımıyla davul ve zurnalar sabaha kadar çalınmış, millî oyunlar oynanmış ve aralıksız havai fişekler atılmıştır. Ası nehri kenarı, hükümet caddesi ve tüm çarşı bayraklarla süslenmiştir. Saat 10'da tribünlerin önünden geçen askerler Türk ve Fransız kumandanları tarafından selâmlanmıştır. Tribünlerde Antakya başkonsolosu, İskenderun konsolosu, Halk Partisi başkanı, vali, kaymakam, belediye başkanı, parti ve hükümet erkânıyla memleketin ileri gelenleri, bütün cemaat temsilcileri ve Fransız misafirler yer almıştır. Tribünlerin karşısında ise alay bandosu ile spor kulübünün mızıkası yerini almıştır. Bayraklarıyla birlikte atlı ve piyade eski istiklâl mücahitleri ve esnaf alayları askeri okul öğrencilerini takip etmiştir. En çok dikkat çeken de sabah siyahlara bürünmüş olarak orduyu karşılamaya gelen genç kızların, orduya kavuştuktan sonra matemlerinden sıyrılıp, al-beyaz elbiseler içinde askerleri takip etmeleridir. Bu durum birçok kişinin ağlamasına neden olmuştur. Geçit töreni İstiklâl Marşı ve Fransa milli marşı olan La Marseillase'nin söylenmesiyle son bulmuştur. Payas ve Hassa'dan Hatay sınırlarına giren Türk ordusu, Payas'tan 15 dakika yürüyüşle Hayıplı karakoluna varmış ve Fransız jandarmaları tarafından karşılanmıştır. İskenderun konsolosu Fethi Benli, Hatay valisi Abdurrahman Melek, Halk Partisi başkanı Abdülgani Türkmen ve heyetin diğer üyeleri orduyu aynı yerde karşılamışlardır. İskenderun Halkevi Başkanı Hamdi Bey'in başkanlığında Rum, Ermeni, Alevi ve diğer unsurlardan oluşan bir heyet de Türk ordusuna duydukları özlemlerini dile getirmişlerdir. Türk başkonsolosu ve Albay Köle tarafından karşılanan ordu saat 12'de İskenderun'a girmiştir (Ulus, 1938, s. 6). Türk ordusunun Hatay'a girdiği günden itibaren en az 200 bin kişinin geceyi ve gündüzü ayakta geçirmiş olmasına rağmen en küçük bir polis vakası dahi yaşanmamış olmasını Ulus gazetesi *Hatay'da tam emniyet ve sükûn var* başlıklı haberde okuyucuya duyurulmuştur. Habere göre; bu durum Fransızların da dikkatini çekmiş ve Türk halkının örnek teşkil edecek bir biçimde barış ve güvenlik unsuru olduğunu belirtmişlerdir (Ulus, 1938, s. 1,7). Türk- Fransız dostluğu, 14 Temmuz bayramı nedeniyle iki devletin askeri kıtalarının birlikte geçit töreni yapması ile tezahür etmiştir (Ulus, 1938, s. 1).

Bu süreçte Hatay'a gönderilen Türk askerlerinin iâşesinin yetersiz oluşu ve bazı erlerin eski ve yamalı elbise ile gezdikleri şeklinde Hatay'dan alınan haberlerin doğru olmadığına dair Millî Savunma Bakanlığı tarafından Başbakanlık'a bir yazı gönderilmiştir. Söz konusu bu yazıda; iâşe sıkıntısının olmadığı, erlerin ikişer kat elbise ile gönderildiği, Hatay'da her şeyin muntazam ve yolunda gittiği, bu türden yanlış ihbarlara itibar edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili 39. Dağ Tugayı'ndan bir rapor alındığı ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/49-321-11, s. 2). Nitekim 39. Dağ Tugayı komutanından 7 Ağustos 1938 tarihinde gönderilen raporda; Hatay'da Türk askerlerinin iâşe sıkıntısı çektiği, elbiselerinin eski ve yamalı olduğu yönünde yapılan ihbarların yalan ve dedikodudan ibaret olduğu belirtilmiştir. Raporda Hatay'a gönderilen alaydaki erlerin biri üzerlerinde, diğeri de daha önce giyilmemiş iki takım elbise ile girdikleri, verilen yeni elbiseleri tören ve izinli oldukları günlerde, diğeri ise talimde giydikleri ve bu elbiselerin her hafta yıkattırıldıkları, sökülük ve yırtıklarının tamir edildiği ve 7. Kolordu'dan gelecek olan 2400 kat elbisenin gönderilmesi ile alayda her er için üç takım elbisenin olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca iâşenin muntazam ve eksiksiz olduğu da vurgulanmıştır. Bahsedilen hususlarda takviyeli alayın, *Türk ordusunun yüksek şeref ve varlığını muhafaza ettiğini itimat buyurulması* istenmiştir (BCA, 30-10-0-0/49-321-11, s. 3). Görüldüğü üzere her ne kadar Türkiye ile Fransa arasındaki olumlu yönde diplomatik görüşmeler yapılmış olsa da Hatay'a Türk askerlerinin girmesinden seçimlerin yapılmasına kadar geçen süreçte tıpkı Hatay'ın anavatana katılma sürecinde olduğu gibi Türkler aleyhinde propaganda faaliyetlerinin yapıldığı ve böylelikle bölgedeki Türk varlığının ve etkisinin azaltılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Türk ordusunun Hatay'a girmesinin ardından basın üzerinde durduğu diğer bir konu da seçimler olmuştur. Doğu Gazetesi'nde yer alan haberde; seçim nizamnamesinin Türkiye'nin isteklerine göre değiştirildiği, seçimi kontrol etmek için de Cemiyet-i Akvam tarafından Hatay'a 20 kişiden oluşan denetleyici heyetin gönderileceği belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin talebi üzerine Yunanistan ve Yugoslavya'dan da denetleyiciler seçilecektir (Doğu Gazetesi, 1938, s. 1). Hatay'da seçimlerden önce kayıt işlemleri için 8 büro görevlendirilmiştir. Bunlar; İskenderun'da İskenderun bürosu, Kırıkhan'da Reyhaniye ve Aktepe büroları, Antakya'da Osmaniye bürosu, Karsu, Karbeyaz, Şehköy ve Ordu bürolarıdır. Her büroda bir başkan, bir üye ve üç kâtip görevlendirilmiştir. Kayıt işlemlerine 23 Temmuz'da başlanmıştır (Ulus, 1938, s. 1). Kayıt işlemlerinin sonuçlarına göre Hatay'da 35847 Türk, 11319 Alevi, 5504 Ermeni, 1845 Arap, 2098 Grek Ortodoks ve 359 diğer topluluklardan olmak üzere toplam 56972 kişi belirlenmiştir. İkinci derece seçmenler ise 358 Türk, 113 Alevi, 55 Ermeni, 18 Arap ve 20 Grek Ortodoks olmak üzere toplam 564 kişiden oluşmuştur. Bu sonuçlara göre 40 milletvekilinden 22'si Türk, 9'u Alevi, 5'i Ermeni, 2'si Arap ve 2'si Grek Ortodoks'tur. Hatay'daki bütün topluluklar seçim komisyonu tarafından belirlenen sayıda aday göstermişlerdir. Milletvekillikleri kesin olarak ilân edilenler arasında; Türk topluluğundan Antakya'da Abdülgani Türkmen, Dr. Vedi Bilgin, Samih Azmi, Suphi Bereket, Vedi Münir Karabey, Dr. İbrahim İnal, Arif Hikmet Celâl, İzzet Zekeriya, Bekir Sıtkı Kunt, Ali Mısırlı, Nuri Aydın, Mehmet Adalı, Mehmet Kâmil yer almıştır. Kırıkhan'da Seydiğuz, Arif Hikmet Sural, Bahri Bahadırlı, Cevat Abalı, Abdurrahman Mussal, Abdullah Mursal; İskenderun'dan ise Botstan Mercan, Abbas Ülkü ve Hamdi Selçuk seçilmiştir. Alevî topluluğundan Antakya'dan Mehmet Sait Tubeyli, Hasan Ali Davut, Süleyman Tuhani, Mehmet Köse Diyop, Zeynel Abidin Cilli, Selim Mahmut, Salih Güzel; İskenderun'dan Davut Şeyh Mehmet Reyhanî ve Ahmet Celâl Abdülhamit seçilmiştir. Ermeni topluluğundan Antakya'da; İsa Kazancıyan, Agop Davutyan; Kırıkhan'da Haçadır Karabacakyan; İskenderun'da Marsel Balit ve Mihran Keşişyan seçilmiştir. Rum topluluğundan Antakya'da Dr. Basil Huri; İskenderun'dan Kâmil Ziyrek, Arap topluluğundan ise Antakya'dan Bahsanuslu Hacı Rezzuk ve Hacıpaşalı Mustafa Fansa seçilmiştir (Ulus, 1938, s. 7). Hatay Meclisinin 2 Eylül 1938 Cuma günü açılmasına ve 2 Eylül gününün Hatay'da milli bayram sayılarak her sene kutlanmasına karar verilmiştir (Ulus, 1938, s. 1). Hatay Millet Meclisi 3 Eylül günü saat 10'da başta Türkiye'nin fevkalade murahhası Orta elçi Cevat Açıkalın, Fransa'nın Hatay'daki delegesi Albay Kole, Hatay'daki Türk kıtaatı kumandan temsilcisi Şükrü Kanatlı olmak üzere diğer yüzlerce davetlinin katılımıyla Gündüz Sineması'nın salonunda Mehmet Adalı'nın konuşması ile açılmıştır. Abdülgani Türkmen oy birliği ile Meclis başkanlığına, Tayfur Sökmen devlet başkanlığına seçilmiştir. Abdülgani Türkmen konuşmasında;

Milli coğrafyamızda şimdi Hatay diye anılan bu havalı büyük Türk milletinin ve onun şerefli tarihinin ayrılık bilmeyen ve dünya bir araya gelse ayrılmayacak olan kutsal bir yurdudur. Bu diyar ve bu güzel ülkenin asil ve cesur halkı asırlar ve asırlarca milli camianın tarihi ve siyasi mukadderatının asli ve esaslı bir rüknü olmuş ve öyle de kalmıştır... (Ulus, 1938, s. 1)

ifadelerine yer verirken, Tayfur Sökmen de Hatay Millet Meclisindeki yemininden sonra yaptığı kısa konuşmasında;

Hatay'ı bugünkü şerefli ve parlak istiklâle kavuşturan büyük Türk milletine ve cumhuriyet hükümetine Hatay devletinin bağlılık, minnet ve şükranlarım huzurunuzda tekrar etmeyi kendim için ebedî bir şeref kaynağı ve mukaddes bir vazife bilir ve Hatay istiklâlinin yardımcısı ve Türkiye'nin dostu olan Fransa Cumhuriyeti'ne samimî muhabbet duygularımı ve teşekkürlerimi bu hissiyata ilâveten ifade etmekten derin bir zevk duyarım. (Ulus, 1938, s. 1,8)

sözlerine yer vermiştir. Sökmen'in Hatay devlet başkanı seçilmesi ile 21 pare top atılmıştır. Hatay Millet Meclisi yeni devletin resmi adını *Hatay* olarak kabul etmiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Tayfur Sökmen'in Hatay Cumhurbaşkanı olarak seçilme sürecinde onun hem Türk ve Hatay vatandaşı hem de Antalya milletvekili olmasının devletlerarası hukuka ters bir durum olduğunu gündeme getirerek, Türk vatandaşlığı ve Antalya milletvekilliğinden istifa etmesi gerektiğini Cevat Açıkalın'a bildirmiştir. Açıkalın tarafından durumun kendisine belirtilmesi üzerine Sökmen, yabancı devletler nezdinde devlet başkanı olduğunu ancak esasında Atatürk'ün emrini ifa etmek için görevlendirildiğini, gerçek vazifesi olan Türk vatandaşlığını ve milletvekilliğini muhafaza etmek istediğini, aksi takdirde Devlet Başkanlığı vazifesinden istifa edip, Türkiye'ye döneceğini belirtmiştir. Atatürk de Sökmen'in cevabı üzerine onun Türk vatandaşlığını ve milletvekilliğini devam ettirecek bir kararnamenin çıkarılması emrini vermiştir. Dışişleri Bakanı Şükrü Kaya ise Başbakanlığa gönderdiği telgrafında, Sökmen'in Türk vatandaşlığı hakkının saklı kalması şartıyla Türkiye'ye dönebileceğine dair Bakanlar Kurulu kararının alınmasını istemiştir. Nitekim bu şekilde hazırlanan kararname 14 Eylül'de Sökmen'e bildirilmiştir (Erden, 2015, s. 100-101).

Hatay meclisinin toplanması münasebetiyle Atatürk ve Celal Bayar arasında karşılıklı telgraflar da gönderilmiştir. Atatürk Hatay Cumhuriyetinin kuruluşunu tebrik ettiği telgrafında; *Bugün Hatay Meclisimizin açılma ve devlet reisi intihabı ve bu suretle Hatay devletinin tessesüs ettiğine haricîyeden verilen malumat üzerine muttali oldum. Cumburiyet hükümetinin bu muvaffakiyetini tebrik ederim* sözlerine yer vermiştir. Celal Bayar ise telgrafında;

Yüksek sevk ve idarenizle büyük milletimizin bir hizmetinde Ulu Şefimizin iltifat ve tebrikine nail olmak gibi bizim için tasavvur edilebilen en büyük saadete ulaştırdığınız Cumhuriyet hükümetinin yürekten gelen minnet ve şükranlarını arz ederken sonuz bağlılıklarımın en derin tazimlerimin lütfen kabul buyrulmasını istirham ederim. (Ulus, 1938, s. 1)

ifadelerini kullanmıştır. Hatay Meclisinin açılışında Alevi, Ermeni ve Rum Ortodoks milletvekilleri yaptıkları konuşmalarda Atatürk'e olan bağlılıklarını belirtmişlerdir (Ulus, 1938, s. 1)

Hatay Millet Meclisi 7 Eylül günü yaptığı toplantıda Hatay'ın Anayasasını oy birliği ile kabul etmiş ve Başbakan Abdurrahman Melek tarafından bir beyanname okunmuştur. Melek, söz konusu beyanname; bağlı oldukları Atatürk'ün eserlerinin ve Türkün ruhunda var olan azim ve fedakârlığın kendilerine tüm güçlükleri yenme kuvvetini verdiğini, programlarının esasının Kemalizm rejimi olduğunu vurgulamıştır. Bayrak kanununun Hatay Millet Meclis tarafından kabulünün ardından Meclis binasına törenle Hatay bayrağı da çekilmiştir. Yeni Hatay bayrağı al zemin üzerinde ay ve yıldızdan oluşmuştur (Ulus, 1938, s. 1,7).

Hatay Meclisi 8 Eylül'de yaptığı toplantısında ise bazı önemli kararlar almıştır. Bunlar arasında Halep ve Lazkiye sınırlarında meydana gelen hadiseler dikkat çekicidir. Suriye memurları tarafından bir kısım Hatay köylerine yapılan baskıya son verilmesi için hükümetin bazı girişimlerde bulunması, Hatay'a özel posta pullarının bastırılması, Türk İstiklal Marşı'nın Hatay'ın milli marşı olarak kabul edilmesi, öşür vergisinin kaldırılması, şapkanın milli serpuş olarak kabul edilmesi, tatil döneminde Hatay Devleti'ne ait kanunların yayımlanması ve uygulanması için hükümete yetki verilmesi ve birçok yerde ortaokulların açılması yer almıştır (Ulus, 1938, s. 1).

Hatay Devleti'nin kurulması gazetelerin köşe yazılarına da yansımıştır. Falih Rıfkı Atay *Hatay devleti* başlığı ile kaleme aldığı yazısında; Hatay Devleti'nin Atatürk'ün yirminci asır tarihine şeref veren büyük bir eseri olduğunu vurgulanmıştır. Ayrıca bu eserin Atatürk'ün ulusal ve beşerî eserleri arasında minnet ve hayranlıkla daima hatırlanacağını belirtmiştir. Atay yazısının devamında Hatay devletinin halkının hak ve hürriyet sorununu çözen siyasi bir zafer olmasının haricinde, Türkiye ile komşusu Suriye ve dostluk ilişkisi içinde olduğu Fransa arasında huzur ve istikrarı sağlayan barış unsuru olduğunu ve Hatay devletinin kuruluş sürecinin Hatay halkının siyasi bir olgunlukla sükûnet ve nizam içinde geçtiğini ifade etmiştir (Atay, 1938, s. 1).

Hatay'daki seçim sürecinde Türkiye ile Fransa arasındaki diplomatik görüşmeler olumlu yönde seyretmesine rağmen Fransa'nın Türkler aleyhinde propaganda faaliyetleri yürüttüğü dikkat çekmektedir. Nitekim Fransa, Mecliste kendisine taraftar bir çoğunluk sağlamak için Türkler üzerinde baskı kurmaya başlamış, amaçlarına ulaşabilmek için de seçim yönetmeliğine müdahale etmiştir. Hatta Cemiyet-i Akvam'ın görevlendirdiği seçim komisyonu üyeleri de Fransız görevlilere danışmak suretiyle seçim yönetmeliğini hazırlamışlardır. Fransızlar Türk seçmen sayısını daha az göstermek için Suriye'deki Ermenileri ve Arapları Hatay'a taşıyarak Arap ve Ermeni nüfusunu arttırmaya çalışmışlardır (Kurnaz Şahin, 2019, s. 1097). Başkonsolos Celal Karasapan tarafından Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta; seçimlerin hemen öncesinde Hatay'ın Aşağı Kuseyir bölgesinde Türk köylerinin içerisinde yer alan bir kısım Arap ve Ortodoks köylerinin halkının, Türk listelerine yazılmak istemeleri nedeniyle seçim komisyonu tarafından yapılan olumsuz propaganda ile bu köylerde yaşayan halkın mensup oldukları cemaatin listelerine yazılmaları için faaliyette bulunduğu belirtilmiştir (BCA, 30-10-0-0/223-508-13, s. 1-2). Bu süreçte Suriyeli milislerin de Türkler aleyhindeki faaliyetleri de basına yansımıştır. Ulus gazetesinde *Suriyeli milisler iki Eti Türküne süngü ile hücum ettiler* başlığı ile yer alan habere göre; İskenderun-Karaağaç yolunda Suriyeli milisler tarafından Şeyh Süleyman Haddat ile kardeşine süngüyle saldırmaya çalışmışlar ancak olay esnasında uzaktaki bir Türk askerini görmeleri üzerine saldırıyı gerçekleştirememişlerdir. Haberin içeriğinde Suriyelilerin saldırıya nedeninin *Eti Türklerinden* olan bu iki kardeşin Halkevine kaydolmaları ve şapka giymeleri olduğu belirtilmiştir. Bu olayın sonucunda tahkikat yapılmış ancak suçlular bulunamamıştır (Ulus, 1938, s. 1). Hatay'da Türkler aleyhindeki faaliyetler devam etmiş, bedeviler bir çiftliğe saldırmışlardır. Konu ile ilgili haberde; Halep'in Hemam ve Harem nahiyelerinden gelen 15 bedevinin Amuk'da Ali Mürsel'in çiftliğini bastıkları ve çiftlik görevlisini bacağından yaraladıkları belirtilmiştir. Bunlar Şarkî Ayrancı köyüne de saldırarak kurşun sıkmışlardır. Ardından Ayrancı ile Yeniyan köyü arasındaki yolu kesmişler, Türk listesine kayıt yaptıran bazı Arapları döverek kaçmışlardır. Failerin yakalanması için gerekli bütün tedbirler mahalli idare tarafından alınmıştır. Arap çetesinin başındaki Sallan başta olmak üzere diğer üç saldırganın da kimlikleri belirlenmiştir (Ulus, 1938, s. 1). *Hatay'da vaziyet* başlıklı habere göre, Hatay'dan kaçarak Halep'in Hamam nahiyesinde toplanan bedeviler, Hatay'daki Keli köyüne girerek Türk listesine yazılmış olan bir kürdü öldürmüşler, daha sonra da geldikleri yere dönmüşlerdir. Halep'ten gelenler, Halep'teki Vatanîler aleyhinde büyük bir galeyanın hüküm sürdüğünü bildirmişler, Türklere ve Türk taraftarlarına karşı son zamanlarda yapılan takibatın azaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca İskenderun Limanı'nın yerine Trablus ve Lazkiye limanlarının kullanımı için Suriye'de seçimle beraber başlayan ve sistemli bir şekilde yürütülen mücadelenin şiddetlendiği, Antakya ve İskenderun'da çoğunluğu Türklere ait olan nakliye araçlarının bundan zarar gördüğü ve Hatay ile Suriye arasında oluşturulan *lessepase usulü* ile İskenderun liman şirketinin uyguladığı bir kısım tedbirlerin bu durumu kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Aktepe bölgesinde fesin de ortadan kalkmış olduğu ifade edilmiştir (Ulus, 1938, s. 7). Hatay Meclisi'nin açıldığı günlerde de Arap çeteleri Türkler aleyhindeki faaliyetlerine devam etmişlerdir. Halep'in Harım mıntıkasında eski usbeciler tarafından kurulan Arap çeteleri, Cisrihadit civarındaki Kurt Mirimiran ile Saçaklı köylerini basarak üç Türk vatandaşını öldürmüşlerdir. Öldürülen Türkler Antakya'ya getirilerek defnedilmiştir (Ulus, 1938, s. 1,8). Suriye basını da son Türk-Fransız anlaşmaları aleyhinde yayın yapmışlar ve Suriye hukukunun yok sayıldığını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bir Arap gazetesi meseleyle ilgili olarak, Türk askerlerinin Hatay'a girmesinin Türkiye'nin Fransız mandasına *iştiraki taabbüt ettiğini* yazarak bu durumun Cemiyet-i Akvam'ın kuruluş esaslarıyla ve manda şartlarıyla ne şekilde uzlaştırılacağını sormaktadır. Suriye hükümeti yayınladığı bir tebliğde; Ankara temsilcisi Adil Aslan'ın 4 Temmuz'da Dışişleri Bakanlığı'na ve anlaşmaların imzalandığı toplantıya katılması için çağrıldığını anlamasıyla hemen itiraz ederek çekildiğini ve bundan dolayı Suriye'nin bütün hukukunun saklı kaldığını belirtmiştir (Ulus, 1938, s. 6).

Hatay'da seçim sürecinde ve sonrasında Türkler aleyhinde propagandalar yürütüldüğü gibi, Hatay Devleti'nin kurulmasından sonra da Türkler karşı faaliyetler artarak devam etmiştir. Nitekim 13 Şubat 1939 tarihinde Altıncı Kolordu Komutanı olan Ergüder, Genelkurmay başkanlığına gönderdiği raporunda; Hatay'da Türkler aleyhinde yapılan propagandalar ile ilgili yapılan incelemeler ve alınan istihbarat hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan incelemelerde; İskenderun'da bulunan Albay Kole'nin yardımcısı olan Dümeng'in Türkiye'de din taraftarlığının başladığı, şapka giyme zorunluluğunun kalktığı, hatta şapkanın yasaklandığı ve Türk kadınlarının tekrar çarşaf giymeye başladıkları tarzında Türkler aleyhinde propagandalar yaptığı, bu propagandaların etkisini gösterdiği, Aleviler ve mutaassıp Müslümanların şapkalarını fes ile değiştirmeye başladıkları belirtilmiştir. Raporda ayrıca Fransızların yanı sıra İskenderun'daki İtalyan konsolosunun da İtalya lehine propaganda yaptığı özellikle de Alevilere yönelik *Alevi faşistliği* propagandasına başladıkları ifade edilmektedir. Bu türden menfi faaliyetlere karşılık Hatay Türk askeri mümessilliği Hatay Hükümeti'nin dikkatini bu noktaya çekmeye çalışmıştır. Hatay'daki Fransız propagandasını yürüten Fransız teşkilatında yer alıp Antakya'da faaliyet gösterenler arasında İstihbarat subayı Yüzbaşı Gakon, yardımcısı Agop Kalosyan, Antuvan Akil, Artan Hamalyan, Jorj Kasye, Jozef Kofaz, Haçik Baltakyan; İskenderun'da faaliyet gösterenler arasında ise Fransız İstihbarat subayı Dümeng, yardımcısı Şefik Mardini, Edvart Şami, Naim Kasye, İskenderun Posta Müdürü Amon Fehim İstanbuli, Jorj Akil ve Fransız Kanal yer almıştır. Hatay'daki yabancıların belli bir plan dâhilinde yaptıkları bu menfi propagandaları önlemek adına Adana Milli Emniyet Müfettişliğinden yardım talep edilmiştir (Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE), 110-9-1-14/8-0-61). Fransızlar Hatay'daki azınlıkları Türkiye aleyhine kıskırtmak için propaganda yapmaya devam etmiştir. 26 Nisan 1939 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilen başka bir raporda da Fransızların Hatay ve çevresinde Türkiye aleyhinde propagandalar yaptıklarına dair bilgi verilmiştir. Söz konusu rapora göre; Fransız Ayan üyelerinden Gotiro ve arkadaşı 17 Nisan'da Hatay'dan Halep'e geçmişlerdir. Halep'te Hristiyan ruhani önderleriyle Hatay Ermeni mültecileri bir araya gelerek Türklerin Halep'e gelmelerinden korktuklarını belirtmişlerdir. Burada Fransa'nın Cezire ve Halep'i koruma altına alarak muhafaza etmesini ayan üyelerinden talep etmişlerdir. Ayrıca Suriye ve kuzeyindeki Türk propagandasının Fransa tarafından şiddet kullanılarak engellenmesini de istemişlerdir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-54).

Hatay Devleti'nin kuruluşundan anavatana katılmasına kadar geçen süreçte bölgede Fransızca yayın yapan gazeteler de Türkiye aleyhinde propaganda yazıları yayınlamıştır. Hatay'ın Fransız Ayan üyelerinden Gotiro ile Akdeniz Komitasından Hatay'la ilgili Türkiye aleyhinde yazılar kaleme alan Pol de Veu'nun Suriye yolculukları esnasında Hatay'a gelmeleri ve bazı Ermeni gençlerinin taşkınlık yapmaları sonucunda bunlardan 20 kişinin tutuklanması üzerine Lorizon gazetesinde Gotiro ve Pol de Veu'nun Hatay'daki misafirliklerinin, Ermenilerin Fransızlara bağlılıklarını gösteren tezahüratlara vesile olduğunu anlatan bir yazı yayınlanmıştır. Yine aynı gazetede Rodolf Kegati'nin *Sancaktaki azınlıkların durumu* başlıklı yazısında; Hatay'da Fransa lehine tezahürat yapmanın suç olduğu, Ayan üyelerinin yerli halk, özellikle de Ermeniler tarafından samimi ve içten karşılandıkları, Ermenilerin ikinci vatanları olarak gördükleri Fransa'ya bağlılıklarını gösterdikleri belirtilmiştir. Yazının devamında; Fransız misafirler gittikten sonra tezahürat yapan 20 Ermeni gencinin genel asayışı bozdukları gerekçesi ile tutuklandıkları, soruşturmanın uzun süreceği, bu yüzden de gençlerin milli hislerinin zarar göreceği ve tutuklanmalarının nedeninin ise gerçekte Fransa'ya bağlılıkları olduğu ifade edilmiştir. Yazının sonunda da devletlerarası müzakerelerde Sancak meselesinin de son şeklini alacağı ve yerli halkın haklarında verilecek kararın bir an önce sonuçlandırılmasını bekledikleri belirtilmiştir. Bahse konu olan gazetede Fransızların ve Ermenilerin ittifak halinde Türkler aleyhinde propaganda yaptıkları, esasında Ermenilerin Fransızlar tarafından tıpkı Millî Mücadele döneminde olduğu gibi kullanıldığı belirtilmiştir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-54). Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilen

diğer bir rapora göre de Albay Kole, fevkalade Murahhas Cevat Açıkalın'a Hatay'ın Türkiye'ye katılması halinde silahla karşılık verilmesi hususunda Belut Komutanlığına emir verildiğini, verdiği teminat üzerine Hatay'daki Fransız kuvvetlerinden bu amaçla görevlendirilenlerin Lazkiye'de bulundurulduğunu söylemiştir. Söz konusu raporda Fransızların Hatay'da *Fransız mandası Hatay'da devam edecektir, Hatay'ın Türkiye'ye ilhaki mevzu bahis değildir. İskenderun'daki Fransız menafiiini korumak üzere bir Fransız zırhlısı ile torpidosu gelecektir. Reyhaniye'den Kurtdağı'na gönderilen Çerkes bölüğüne bir Cezair bölüğü getirilmiştir* şeklinde aleyhte propagandalarına devam ettikleri belirtilmiştir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-56). Genelkurmay Başkanlığına gönderilen 19 Nisan 1939 tarihli bir raporda ise bölgedeki Ermeni ve Rumlar arasında, *Türkiye ve Fransa, Hatay için anlaşamadılar. Bu sebeple bu günlerde Reyhaniye'ye yeniden iki tabur Fransız askeri gelecektir. Bir Fransız zırhlısı da İskenderun limanında demirli bulunacaktır* tarzında bir propagandanın başlamış olduğu, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi üzerine de bu propagandanın *İtalya tehlikesi karşısında bulunan Türkiye; Fransa'nın yardımını temin için Hatay'ın ilhakiından vazgeçmiştir. Yakında Hatay'dan Türk askeri çekilecek ve yalnız Fransız askeri kalacaktır* şeklini aldığı belirtilmiştir. Müteahhitlerle sözleşmelerini feshederek erzaklarını Halep'ten getiren Fransız kıtalarının, yeniden altı aylık sözleşme yapmalarının da bahse konu olan propagandaları destekler mahiyetinde olduğu belirtilmiştir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-55). Yukarıda da belirtildiği gibi Hatay'daki Türk birliklerinin kıyafet ve teçhizatlarının kötü durumda olduğuna dair menfi propagandalar da yapılmıştır. Ancak birliklerin sevk ve idaresi için görevlendirilen komutanların raporları doğrultusunda kıtaların her bakımdan iyi vaziyette olduklarına kanaat getirilmiş ve Hatay'daki garnizonların durumlarını tespit eden fotoğraflardan dörder albümlük bir seri Genelkurmay Başkanlığı'na sunulmuştur (ATASE, 110-9-1-14/8-0-51).

Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilen 7 Haziran 1939 tarihli raporda Fransızların Hatay'da yaptıkları propagandalara dair çarpıcı örnekler yer almaktadır. Raporda Antakya bulunan Fransız istihbarat subayının Birinci Cihan Harbi'nde Fransız kuvvetlerine dahil olan Ermenilere, münhasıran da Musadağı Ermenilerine emekli maaş vermeye başladığı, bu maaşın 10-20 lira arasında bir meblağ tuttuğu, yirmi yıldan beri hatırlanmayan bu maaşın bu sıralarda verilmeye başlanmasının dikkat çekici olduğu belirtilmiştir. Görüldüğü üzere Fransızlar Ermenilere maddi imkanlar sunarak onları Türkler aleyhinde kışkırtmaya çalışmışlardır. 28 Mayıs 1939 tarihinde Kesep nahiyesine giden Antakya ve İskenderun Fransız İstihbarat subayları da orada bulunan Ermeni ileri gelenlerine *Kesep nahiyesinin Lazkiye'ye bağlanması için Türkiye ile mutabık kaldık. Bu sebeple siz, Suriyeli kalacaksınız. Musa Dağı'ndaki Ermeniler de mübadele edilecektir* sözleri ile aleyhte propaganda faaliyetlerine devam etmişlerdir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-50).

Fransız yetkililer, bazı bölgelere muhtariyet vereceğine dair vaatlerde bulunmak suretiyle propaganda faaliyetlerine devam etmişlerdir. Nitekim Hatay Askeri Müessili Kurmay Albay Şükrü Kanatlı'nın Genelkurmay Başkanlığı'na sunduğu raporunda; Fransızların Kurtdağı'na muhtariyet vereceklerini bildirdiklerini belirtmesi ve Antakya ile İskenderun'daki Türkler aleyhinde propaganda yaptıklarını beyan etmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Söz konusu rapora göre; Fransızlar Kurtdağı mıntıkasında 1200 kişiye silah vermişler, son zamanlarda eskisine nazaran daha ciddi bir şekilde Kurtdağı'na ilgi göstermeye başlamışlardır. 23 Mayıs 1939 tarihinde saat 12.30'da Kurtdağı'ndaki Fransız İstihbarat subayı Hamam'a gelmiş, 24 ya da 25 Mayıs'ta Suriye ve Lübnan istihbarat başkanının Kurtdağı'na geleceğini, önce Hamam'da daha sonra da Afrin ve Azez da toplantı yapılacağını söylemiştir. Bölge halkının da buralarda toplanması ve Fransız bayraklarının çektilmesi için milislere emir verilmesi ve belirtilen bölgelere götürülmeleri bildirilmiştir. Burada en dikkat çeken husus da Fransızların istekleri yerine getirilirse Kurtdağı'na muhtariyet verileceği yönünde propaganda yapmış olmalarıdır. Raporda ayrıca Hatay sınırındaki bölgeye giren çetelerin de Azez Fransız istihbarat subayı ile bölgede bulunan Ermeni Mihran Keşişyan tarafından gönderildiği ve çetecilerden Seydo Köpen adında bir çetecinin keçilerini gasp ettiği kişiye bundan pişman olduğunu söylediği ilave edilmiştir. 21 Mayıs 1939'da saat 9'da Şam ve çevresinin komutanı olan General Peten'in sivil olarak Antakya'ya Albay Kolen'in yanına geldiği

ve birlikte Katolik kilisesine uğradıktan sonra Turizm oteline döndükleri ve aynı gün saat 9.30'da Belut'a hareket ettikleri belirtilmiştir. Hatay'da son dönemdeki gümrük tarifelerindeki değişikliklerden dolayı pahalılığın gözle görülür derecede artmasını fırsat bilen Fransızlar, Türkiye aleyhine propaganda faaliyetlerini arttırmışlardır. Ayrıca Fransızlar Antakya ve İskenderun'da isteyenlerin Fransız tabiiyetine girebileceklerini ve müracaatlarının kabul edileceğini halka duyurmaya başlamışlardır. Bununla yetinmeyen Fransızlar Cezire'deki Türkmen ve İlbeyleli aşiretlerini de baskı altına almaya başlamışlardır (ATASE, 110-9-1-14/8-0-49). Hatay Askeri Mümessili Kurmay Albay Şükrü Kanatlı'nın hazırladığı ve Genelkurmay Başkanlığı'na sunduğu başka bir raporda ise Fransızların son zamanlarda tavırlarını değiştirdiklerini, Fransa'da yayınlanan bazı Fransız gazeteler ile Suriye'de yayınlanan bütün Fransızca ve Arapça gazetelerin Türklüğe hakaret içeren yazılara sayılarında sık sık yer vermeye başladıklarını belirtmiştir. Söz konusu bu yazılar Şam'da yayınlanan *Eko dö Siri* gazetesinin 7 Nisan 1938 tarihli sayısındaki yazı tercümesi, Fransa'da yayınlanan *Figaro* gazetesinin 3 Nisan 1939 tarihli sayısındaki emekli General Dufiyeux'un *Suriye Fransa'nın ayrılmaz bir parçasıdır* başlıklı yazısı ve Cumhuriyetçi federasyonun *İskenderun sancağı hakkındaki mühim bir tebliğ* başlıklı yazılarıdır. Kanatlı raporunda; Fransızların Hatay'da sık sık Hristiyanların akıbetlerine vurgu yaptıkları, Fransa'nın hem Hristiyanlık hem de diğer hususlarda Hatay'da menfaatleri olduğu ve Fransız sevgisinin burada ihmal edilemeyeceği gibi söylemler ile propaganda yaptıkları belirtilmiştir. Ayrıca *istibbaratta sinsi oldukları* belirtilen Fransızların bu iş için çok para harcayarak ve bazen de hakaretlere tahammül ederek amaçlarına ulaşmak için halkı birbirlerine kattıkları, işlerine gelmeyen dürüst insanları Türk ya da Fransız casusu göstererek bunlar hakkında akla gelmeyen dedikodular yaptıkları, propaganda araçları olarak kilise ve okul papazları, Fransız acenteleri, doktorlar, ticarete sermayesi az ve zor durumda olan tüccarlar ve halk arasında *düşkün ruhlu ve her şeyi müsait kadınları* kullandıkları belirtilmiştir. Raporda ayrıca Fransızların Suriye'de Ermeni çoğunluğunu sağlamak istedikleri, onları Suriye'ye göçe teşvik ettikleri, Ermenilerin ancak Fransızlar tarafından korunacağı yönünde propaganda yaptıkları da ifade edilmiştir. Bu noktada Fransızların amacının Suriye'de Ermeni çoğunluğunu sağlamak suretiyle gerekli gördüklerinde Suriyelileri tehdit ederek istediklerini yaptırmak ve Türklere karşı Ermenileri kullanmak olduğu belirtilmiştir. Raporda değinilen diğer hususlar ise şu şekildedir:

Taşnakların dışındaki Ermeniler esasında Fransızların hilelerini anlamışlardır. Ermeniler kendilerinin ancak Türkler ile birlikte yaşayabileceklerine ve böylelikle müreffeh olacaklarına inanır. Fransızlar aleyhinde Türkler lehinde konuşarak Türklere sevgilerini gösterirler. O dönemde Kırıkhan milletvekilliği devam eden Haçador Fransızların birçok vaatlerine rağmen, onlardan Ermenileri zehirlememelerini istemekte, Türkler ile Ermenilerin aynı kandan ancak farklı dinden olduklarını söyleyerek namuslu bir insan ise hemen Kırıkhan'ı terk etmelerini bildirmektedir. Böyle hareket eden Ermeni nüfusu oldukça fazladır. Fransızlar Ermenileri kıskırtmak için en çok Kesep ve Musadağı'nda faaliyet göstermekte, Suriye'deki Ermenilerin desteğini almak için bu bölgeleri Suriye'ye katacaklarının propagandasını yapmaktadırlar (ATASE, 110-9-1-14/8-0-48).

Şükrü Kanatlı'nın raporunda yer alan tahminlerine göre; Fransızlar Hatay'a bıraktıkları küçük bir yere karşılık Kesep'i Suriye'ye katmayı vaat edecekler, şayet bunu başaramazlarsa Bayır-Bucak Türkleri ile Kesep ve Musadağı Ermenilerini mübadele etmeyi düşüneceklerdir. Fransızların amacı aslında Lazkiye'de Türk nüfusunun sayısını azaltmaktır. Süvediye Vadisi ve Akra Dağı ile birbirinden ayrılan Musadağı ve Kesep askeri bakımdan oldukça önemlidir. Kesep aynı zamanda Osdu kazasının merkezinin de önemini sağlayan bir yerdir. Bu yüzden kesinlikle feda edilemez ve Bayır-Bucak Türkleri ile bu bölgedeki Ermenilerin mübadelesi söz konusu olamaz. Suriye'nin kuzeyindeki halkın çoğu Türk'tür. Türk olmayan unsurlar da hem menfaatleri hem de ekonomik ve ticari nedenlerden dolayı Türklüğe bağlıdırlar. Bu nedenlerin yanı sıra güneydeki Türk vilayetlerinin İskenderun ile doğrudan irtibatını temin ederek gelişmesini

sağlamak, askeri ve ekonomik durum nedeniyle güney vilayetlerini İskenderun'a bağlayan yolun güvenliğini temin etmek için Suriye'nin kuzeyindeki toprakların Türkiye'nin elinde bulunması oldukça önemlidir. Hatay'da ve Suriye'de yapılan incelemelere göre Trablusşam ve Cezire ahalisinin tamamının, Lazkiye nüfusunun önemli bir bölümünün Türk olduğu görülmektedir. Cezire'de önemli gaz kaynaklarının bulunmasından dolayı Suriye'nin kuzeyindeki Trablusşam, Tedmür ve bu bölgelerden Irak ve Suriye sınırına kadar olan toprakların Türk sınırları içine katılması zorunludur. Kanatlı raporunda ayrıca Fransızlar ile Araplar arasındaki anlaşmazlıkların devam edeceğini, bu bölgedeki Türklerin Türkiye'ye bağlı olduklarını, bu yüzden Fransızlara hissettirmeden Kurdağlılara karşı Araplara ve Suriye Türklerine silah ve cephane yardımıyla bulunmak suretiyle kullanılmalarının faydalı olacağını dile getirmiştir. Ayrıca Fransızların dışında İtalyanlar ve Almanların da Suriye'de sürekli propaganda yaptıklarını, İtalyanların, Suriye ve Hatay'daki konsolosları ve papazları aracılığıyla başta Aleviler olmak üzere Araplar ve Taşnak Ermenilerini propaganda ile etkilemeye çalıştıklarını belirtmiştir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-48).

Gerek arşiv belgelerinde yer alan mevcut raporlardan gerekse ulusal basındaki yazılardan anlaşılacağı üzere Fransa, Türk askerlerinin Hatay'a girişinden Hatay'ın anavatana katılmasına kadar geçen süreçte bir taraftan Türkiye ile diplomatik ilişkilerini sürdürürken diğer taraftan bölgede Fransız hâkimiyetini sürdürebilmek için Türkiye aleyhinde propaganda faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bunu başarabilmek için de özellikle bölgedeki Ermeni, Arap ve Alevi unsurlarına çeşitli vaatler sunarak amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır.

4. Hatay'ın Anavatana Katılma Sürecinin Ulusal Basına Yansımaları

Başlangıçta Hatay'ın anavatana katılmasına karşı bir politika izleyen Fransa, 1938 yılının sonu ile 1939 yılının başlarından itibaren uluslararası ortamdaki gelişmelerin etkisi ile Türkiye'ye olan ihtiyacının artması ve İngiltere'nin de Türkiye ile iyi ilişkiler kurulması yönünde telkinlerde bulunması nedeniyle Türkiye'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Nitekim Türkiye de Avrupa'da savaş öncesi gücün Almanya'nın lehine, Fransa'nın aleyhine değiştiğini görerek, Hatay meselesinin çözümünde buna göre hamleler yapmıştır (Tetik, 2023, s. 31). Öte taraftan Hatay yönetimi de anavatana katılmak için faaliyetlerini hızlandırmış ve Hatay Meclisi 17 Şubat 1939 tarihindeki toplantısında Türkiye Cumhuriyeti'nin yasalarını kabul etmiştir (Sönmezoğlu, 2015, s. 390). Ulus gazetesi de *Hatay Meclisi Türkiye kanunlarını kabul etti* başlığı ile bu durumu okuyucusuna duyurmuştur. Haberde; 17 Şubat 1939 tarihinde yapılan toplantıda Türkiye'nin kanunlarının Hatay'ı *feyizli bir istikbale* götüreceği, düşünüşte ve yürüyüşte bir olan Hatay'ın anavatan kanunlarından ayrı bir kanun kabul etmesinin düşünülemez gibi görüşler dile getirilmiştir. Kabul edilen kanunun 1. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay kanunları olarak kabul edildiği belirtilmiştir (Ulus, 1939, s. 1, 5). Cumhuriyet gazetesinde yer alan *Hatay Meclisi'nin Mühim Kararları* başlıklı haberde ise; Hatay Millet Meclisi'nin toplanarak anavatanın resmî günlerine ilâve olarak Türk birliklerinin Hatay'a girdiği 5 Temmuz tarihini *Kurtuluş Bayramı*, Hatay meclisinin açıldığı 2 Eylül gününü de *Kuruluş Bayramı* olarak kabul ettiği duyurulmuştur. Meclis ayrıca Hatay şehitlerinin kemiklerinin bir yere toplanması ve bir şehitler abidesi yapılmasını kararlaştırmıştır (Cumhuriyet, 1939, s. 1).

Bu süreçte Hatay devlet başkanı Tayfur Sökmen'in Ankara ziyareti ile İskenderun ve Antakya'ya dönüşünde CHP binasında halka hitaben konuşması da basına konu olmuştur. Tayfur Sökmen söz konusu konuşmasındaki;

Türk milletinin, Türk vatanının ayrılmaz bir parçası olan Hatay'ın da koruyucusu olan Kahraman İnönü, Ebedî Şef Büyük Atatürk'ün millete son armağanı olan Hatay'a şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da her türlü lütuf ve müzaheretle bulunarak Atatürk'ün büyük ruhunu şad edeceklerdir. (Cumhuriyet, 1939, s. 1, 3).

ifadelerinden sonra II. Dünya Savaşı'nın arifesinde bazı devletlerin içinde buldukları zor durumdan da bahsetmiş ve böylesine korkunç bir zamanda *en emin, en müsterih, en mesut ve baktiyar*

mıntıkanın Hatay olduğunu, çünkü Hatay'ın, çok kuvvetli olan anavatanın sağlam ve sıcak ağışında yaşadığını, Hataylıların anavatandan ayrı yaşamaya asla tahammülünün olmadığını dile getirmiştir (Cumhuriyet, 1939, s. 3).

Ulusal basının haziran ayındaki sayılarında Hatay'ın Anavatan'a katılma süreci ile ilgili haberler sıklıkla yer almaya başlamıştır. *Hatay Anavatana kavuşuyor* başlığı ile verilen haberde CHP'nin 13 Haziran 1939 tarihindeki parti grubu toplantısında Başbakan Refik Saydam'ın konuşmasındaki Hatay ile ilgili sözlerine yer verilmiştir. Saydam'ın *pek yakın bir âtîde Hatay'ın Anavatana katî olarak ilibakımı tesit etmekle bahtiyar olacağını* söylediği belirtilmiştir (Ulus, 14 Haziran 1939, s. 1). Türkiye sınırındaki sınırlamaların kalkması hakkındaki kanunun TBMM'nde kabul edilmesi Fransa ile yapılan anlaşmanın parafe edilmesi, Anavatana kavuşmanın ilk müjdesi olarak kabul edilmiş ve Hatay'da büyük bir sevince neden olmuştur (Ulus, 1939, s. 1; Cumhuriyet, 1939, s. 1,3). Bu durumu incelemek üzere toplanan komisyon İçişleri Bakanlığı'nda ilk toplantısını yapmıştır (Ulus, 1939, s. 1). İkdam gazetesi 20 Haziran 1939 tarihli sayısındaki *Hatay'ın Anavatana kavuşması münasebetiyle yapılacak bayram* başlığı ile verdiği haberde Hatay'ın anavatana kavuştuğu haberinin halk tarafından heyecanla beklendiği, bayrakların asılıp şenlikler için hazırlık yapıldığı, Halkevi başkanı Samih Azmi Ezer'in başkanlığında bir komisyonun oluşturulduğu belirtilmiştir (İkdam, 20 Haziran 1939, s.1). *Hatay Anlaşması* başlığı ile verilen haberde de Hatay'ın anavatana katılması hakkındaki anlaşmanın metni üzerinde mutabakata varıldığı, bu anlaşmanın Ankara'da Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Massigli arasında imzalanacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Paris'te de Fransa'nın Dışişleri Bakanı Bone ile Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz arasında İngiltere ile yapılan deklarasyon gibi bir karşılıklı yardım deklarasyonunun da yapılacağı belirtilmiştir (Ulus, 1939, s. 1; Cumhuriyet, 1939, s. 1).

Türkiye ve İngiltere'nin devam eden İttifak antlaşmalarına Fransızların da dahil edilmesi Hatay şartına bağlanmış, Türk- İngiliz bildirgesi (12 Mayıs 1939) gibi, Türk- Fransız bildirgesi de Fransa'nın Hatay'ın Türkiye'ye katıldığını kabul ettiği 23 Haziran 1939 tarihinde gerçekleşmiştir (Sönmezoglu, 2015, s. 391). Nitekim Türkiye ile Suriye sınırını belirleyen ve Hatay Antlaşması olarak nitelendirilen bu anlaşmanın imzalanmasıyla sınır konusunda Türkiye lehine bazı düzenlemeler yapılmış ve Hatay'ın Türkiye'ye katılması kabul edilmiştir. Söz konusu anlaşma ile Hatay'da bulunan Fransız güçlerinin bir ay içerisinde bölgeden ayrılması ve Hatay'daki vatandaşların Türk vatandaşı kabul edilmesi kararı alınmıştır. Bununla birlikte 18 yaşını dolduran vatandaşların altı aylık süre zarfında Suriye'nin veya Lübnan'ın vatandaşlığını seçebilecekleri belirtilirken, tercihlerini bu şekilde yapanların 18 ay içerisinde Hatay'ı terk etmeleri gerektiği belirtilmiştir (Kodaz, 2019, s. 374). Antlaşmadaki önemli bir husus da gizli maddesinin olmaması ve gelecek hakkında herhangi bir hüküm içermemesidir (Türkmen, 2019, s. 359).

Ulus gazetesi 24 Haziran sayısında bu anlaşmalarla ilgili haberlere geniş yer vermiştir. *Hatay artık vatanımızın parçasıdır* başlığı altında Hatay anlaşmasının 23 Haziran'da Ankara'da, Türk-Fransız Müşterek Beyannamesi'nin de Paris'te imzalandığı belirtilmiştir. Bu hususla ilgili yayınlanan tebliğde şu şekildedir:

Türkiye ile Suriye arasında arazi mesailinin katî surette hallini ve binnetice Hatay arazisinin Türkiye'ye ilhakını tazammun eden anlaşmalar bugün Hariciye Vekâletinde Hariciye Vekili Saraçoğlu ve Fransa büyükelçisi Mösyö Massigli tarafından merasimi mahsusa ile imza edilmiş ve iki devlet murahhasları bu münasebetle dostane nutuklar taati etmişlerdir (Ulus, 1939, s. 1).

Anlaşmanın onaylanarak yürürlüğe girmesiyle birlikte Fransız askerlerinin Hatay'ı boşaltmaları ve Fransız makamlarının devir teslim işlemlerinin de 22 Temmuz'a kadar yapılacağı belirtilmiştir. TBMM'nin 23 Haziran günü yaptığı toplantıda Başbakan Refik Saydam Türk-Fransız ilişkilerine değinerek; *Fransa ile en kuvvetli rabitalarla bağlanmış oluyoruz, Türkiye'nin, Fransa ile*

birleşmesi, dünya sulhunun nefinedir ve her türlü basis menfaatten âri olarak bu sulhun muhafazasına yardım edecektir sözlerine yer vermiştir (Ulus, 1939, s. 1,7). Ulus gazetesi gibi Cumhuriyet gazetesi de 24 Haziran tarihli sayısında *Hatay Artık Bizimdir* başlığı altında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına geniş yer vermiştir (Cumhuriyet, 1939, s. 1). Vakit gazetesi ise Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını; *Zaferimiz kutlu olsun Hatay'a kavuştuk* başlıklı haberi ile okuyucusuna duyurmuştur. Söz konusu haberde Hatay'ın Türkiye'ye katılımıyla İstiklal mücadelesinin programını oluşturan Misak-ı Milli'nin bir hükmünün yerine getirildiği, Türklerin çoğunluğu oluşturduğu vatan parçasının anavatanına kavuştuğu, milletlerin kuvvet ve şiddete başvurmadan da sulh yoluyla amaçlarına ulaşabilecekleri ve bu zafer ile Türklerin Fransa'ya yeni bir dostluğun teminatını vermiş olduğu vurgusu yapılmıştır (Vakit, 1939, s. 1).

Türkiye ile Fransa arasında imzalan ittifak antlaşması Fransız basınında *Matin*, *Övre* ve *Ümanite* gazetelerinde de geniş yer bulmuştur. *Matin* gazetesi Türk- Fransız ittifakının önemine değinirken, *Övre* gazetesi de Fransa'nın Suriye'de üstlendiği vazifeden başka bir devlet lehine vazgeçmemeyi taahhüt ettiğini ve şayet İtalya'nın Suriye üzerinde geleceğe dönük birtakım emelleri varsa bunun suya düştüğünü yazmıştır. *Ümanite* gazetesi de anlaşmadan duyulan memnuniyeti dile getirdikten sonra Türkiye'nin mihver devletlerinin isteklerine mukavemet gösterip, müttefik devletlerden yana bir tavır sergileyerek akıllılık yaptığını ifade etmiştir. Eski bahriye nazırı *Pietri* ise *Jour* gazetesindeki makalesinde, Türk- Fransız ittifakının önemine değinmiştir. *Pietri* söz konusu makalesinde iki devlet arasındaki ittifakın, boğazlardan geçerek gerektiğinde denizden Romanya'ya yardım etmek, Sovyetler birliği ile irtibat sağlama imkânını elde etmek ve Süveyş'in karadan savunmasını sağlamak gibi iki önemli yararının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye ile ittifak halinde olmanın bütün İslâm âleminde derin tesir yaratacağını, böylelikle Alman ve İtalyan emelleri ve propagandalarının *ölüm çanının çalındığını* belirtmiştir (Ulus, 1939, s. 1,8).

Hatay'ın Türkiye'ye katıldığına dair anlaşmanın Ankara'da imzalandığı haberi Hatay'da büyük bir sevinç yaratmıştır. *Ulus Gazetesi*'nde *İskenderun'da sonsuz heyecan var* başlığı ile verilen haberde bütün evlerin ve binaların bayraklarla donatıldığı, halkın sokaklara dökülerek birbirini kucaklamaya ve tebrik etmeye başladığı, Atatürk'ün hatırasının canlandırıldığı, *yaşasın İnönü* sözleri ile gösteriler yapıldığı ve devlet büyüklerine minnet telgrafları çekildiği ifade edilmiştir. Haberin devamında Hatay'ın kurtuluş bayramının 23 Temmuzda kutlanacağı, Ankara'dan birçok heyetin de bu kutlamalara katılacağı ve 5 Temmuz tarihinin Türk ordusunun Hatay'a girişinin yıldönümü olması nedeniyle bu günün de törenle kutlanma kararının alındığı belirtilmiştir. Törene katılmak üzere Hatay milletvekillerinden *Rahmi Apak*, *Cevdet Kerim İncedayı* ve *Ali Münif de Hatay'a* gitmişlerdir. Hatay'ın anavatana kavuşması haberi Hatay dışında *Samsun*, *Rize* (Ulus, 1939, s. 1,8), *Zonguldak*, *Edirne* ve *Çorum* gibi şehirlerde de büyük bir sevinçle kutlanmıştır (Ulus, 1939, s. 1). Hatay'ın anavatana katılması dolayısıyla çekilen minnet ve şükran telgraflarına karşılık Cumhurbaşkanı *İsmet İnönü'nün* sözlerine *Milli Şef'in Hataylılara iltifatları* başlıklı haberde yer verilmiştir. İnönü, *Tayfur Sökmen'e* gönderdiği telgrafta; *Aziz Hatay'ın anavatana kavuşması sevinci büyük ve derindir. Bu mesut neticeye ulaşmasında unutulmaz bizmet hisseleri olan Sayın Hataylıları ve sizi muhabbetle anar hararetle tebrik ederim* ifadelerine yer vermiştir (Ulus, 1939, s. 1). *İkdam* gazetesi de Hatay'ın anavatana kavuşmasını *Bütün Hatay Coşkunu Neşe İçinde Bayram Yapıyor* başlığı ile duyurmuştur. Ayrıca Fransız basınında Türk-Fransız anlaşmasının İtalyanlarının emellerini suya düşürdüğünden bahsedildiği belirtilmiştir (İkdam, 1939, s. 1).

Hatay Meclisi, Hatay'ın Türkiye'ye dahlini onaylayan anlaşmadan sonra toplanarak *Türkiye'ye iltibak ve Hatay meclisinin feshi* kararını almıştır. *Hatay Devleti tarihe karıştı* başlığı ile büyük puntolarla verilen haberde; Hatay Meclisi'nin 30 Haziran günü son ve tarihi celsesini yaparak kendisini feshettiği ve Türkiye'ye katılma kararı aldığı, Hatay bayraklarının indirilerek, İstiklal Marşı eşliğinde Türk bayraklarının Meclise çekildiği belirtilmiştir. Toplantı sonrasında bir konuşma yapan *Tayfur Sökmen*; *Biz kurtulacağımıza Ebedî Şef'in Adana'daki tarihî vaidlerinden beri*

inanmıştı. Büyük Şefin bu cümlesini dünya bilir: Kırk asırlık Türk yurdu esir kalamaz ifadeleri ile başladığı konuşmasında, *Yaşasın büyük Türk milleti, yaşasın kahraman İnönü, yaşasın Türk ordusu* sözleri ile de Hatay davasının gerçekleşmesini sağladığı için İsmet İnönü'ye duydukları minneti ifade etmiş ve Cevat Açıkalın, Albay Şükrü Kanath, konsoloslar ve Türk basın mensuplarına, Hatay'a ilk giren Türk askerlerine ve Hatay davası için çalışan bütün Türk milletine teşekkür ederek vazifesinin son bulduğunu söylemiştir (Ulus, 1939, s. 1,3). TBMM'nin 30 Haziran 1939 tarihindeki toplantısında Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Hatay'ın Türkiye'ye dahlini sağlayan Hatay anlaşmasına göre, Türkiye ve Suriye arasındaki sınırların artık Suriye ile Hatay arasındaki sınırlar olduğunu belirtmek suretiyle anlaşmanın ana hatları hakkında bilgi vermiştir. Anlaşma içerisinde sınırın belirlenmesi, Türk olmak istemeyenlerin 6 ay içinde mahalli hükümete müracaat ederek 18 ay içerisinde Hatay topraklarından ayrılmaları, anlaşmanın yürürlüğe gireceği tarih, Hataylı ve Suriyeli emekliler, Fransızlara ait mülkler, hafriyat şirketleri ve diğer hükümler yer almıştır (Ulus, 1939, s. 1,7).

13 Temmuz 1939 tarihinde Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz ile Fransa Dışişleri Bakanı Bone arasında Paris'te, Hatay anlaşmasının onaylanmış nüshalarının teati olunması ve anlaşmaların yürürlüğe girmesi ile Hatay'ın hukuken Türkiye'ye katılımı, Ulus gazetesinde büyük puntolarla *Hatay Hukuken Düinden Beri Bizimdir* başlığı ile okuyucuya duyurulmuştur (Ulus, 1939, s. 1). Ayrıca hukuken, Hatay'ın Türkiye'ye aidiyetini tasdik eden söz konusu anlaşmayla Fransız ordusunun Hatay'ı boşaltması da karara başlanmıştır. Buna göre en geç 23 Temmuz'da Fransız birlikleri Hatay'dan ayrılacaktır. Nitekim 23 Temmuz günü Fransa bayrağının yerini, İstiklal Marşı eşliğinde Türk bayrağına bırakması ve kışlaya Türk askerlerinin yerleştirilmesi ile Hatay Türkiye'ye fiilen katılmıştır. Gazetenin 23 Temmuz tarihli sayısında da *Hatay bütün yurda kutlu olsun, Anayurt Hatay'ı bağrına basıyor, bugün Hatay artık Türkiye'nin öz evladı olan bir vilayettir* başlıkları ile de okuyucuya duyurulmuştur (Ulus, 1939, s. 1).

Hatay'ın anavatana katılması köşe yazılarına da konu olmuştur. Falih Rıfki Atay, *Hatay'a ait mülahazalar* başlıklı yazısında önemli tespitlerde bulunmuştur. Atay, yazısında Atatürk'ün ve I. TBMM'nin Osmanlı Devleti'nin Türk olmayan toprakları üzerinde hiçbir iddiada bulunmadıklarını sadece milli sınırları savduklarını ve Hatay'ın da milli sınırlar içerisinde bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Hatay için istediği özel rejimin Fransızlar tarafından tatbik edilmemesinin nedeninin de bu durumun Hatay Türklüğünün gelişmesini sağlayacağı düşüncesi olduğunu belirtmiştir. Atay, son on beş yıl içerisinde Hatay'daki Türk nüfusunun dağıtmaya ve yabancı muhacirlerle Hatay halkının karıştırılmaya çalışıldığını iddia etmiştir. Yazının devamında, Türkiye Cumhuriyeti'nin, kurulduğu tarihten itibaren başka milletlerin topraklarına saldırmadığını, sadece kendi sınırları içinde kalarak güçlenmek ve yükselmek davası güden milli bir devlet olduğunu belirtirken, Türkiye'nin kendi haklarına riayet ettirmek hususunda oldukça hassas olduğunu ifade etmektedir (Atay, 1939, s. 1,3). Falih Rıfki Atay *Anlaşmanın tasdiki* başlığı ile kaleme aldığı başka bir yazısında ise; Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Hatay meselesinde en zor şartlarda bile barış ve uzlaşmadan ayrılmadığını, Hatay'ın anavatana katılmasının Türk diplomasisi için büyük bir başarı olduğunu belirtmiştir. Atay'ın yazısında dikkat çeken önemli bir husus ise Türkiye'nin Hatay meselesini çözmek istemesinin temel nedenlerinden birinin Akdeniz'de barış ve emniyeti sağlamak olduğunu, bunun sağlanmasına tepki gösteren devletlerin arasında bir zamanlar farklı telkinlerde bulunanların bulunduğunu belirtmesi ve bu devletlerin tepki göstermelerinin nedeninin de Hatay'ın Türkiye'ye katılmış olması değil de anlaşmanın barışçı devletleri birbirlerine yaklaştırması ve saldırılar karşısında birlikte cephe kurmaları olduğunu ifade etmiş olmasıdır. Atay yazısının sonunda Hatay meselesinin çözülmesinde en büyük kazancın barışı sağlamak olduğunu, barışı istemeyen ve barış cephesinin kurulmasından endişe eden devletlerin bu durumdan memnun olmadıklarını belirtmektedir (Atay, 1939, s. 1,8). Cumhuriyet gazetesinde de Yunus Nadi konu ile ilgili olarak *Hatay Anavatana kutlu olsun* başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Nadi yazısında; Türk Milletinin Hatay

davasında haklı olduğunu, sabretmesini bilerek davasını barış yolu ile çözdüğünü belirtmiştir. Ayrıca Akdeniz ve Balkanlarda güvenliğin ve barışın korunması için İngiltere ile yapılan anlaşmanın aynısının Fransa ile yapılmasının memnuniyet verici olduğunu ifade etmiştir (Nadi, 1939, s. 1, 5). Aynı gazetede Hatay'ın anavatana katılması ile ilgili bir başka yazıda Nadir Nadi tarafından kaleme alınmıştır. Hatay'ın anavatana katılmasının yurdun her köşesinde sevinçle karşılandığını *Hatay artık bizimdir* başlıklı yazısında ifade eden Nadir Nadi'nin yazısındaki en dikkat çeken bölüm Atatürk ile ilgili bir anıyı dile getirmesidir. Bahse konu olan anısında; 17 sene önce Atatürk'ün Adana ziyaretinde siyah giyinen Hataylı bir çocuğun Atatürk'e yaklaşarak, *Hatay ne olacak?* diye sorduğunu, Atatürk ise cevaben *Kırk asırlık Türk yurdu esir olamaz* sözlerini sarf ettiğini yazmıştır (Nadi, 1939, s. 1,3).

Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer tarafından İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir raporda belirtilen hususlar da Hatay'ın Anavatana katılmasından sonra da Fransızların Türkler aleyhindeki faaliyetlerine devam ettiklerini gözler önüne sermektedir. Bu raporda; Fransızların Bayır-Bucak-Hazne Nahiyelerine, Hatay'dan ayrılan bazı Ermenileri yerleştirmek suretiyle bölgedeki Türkleri azınlık haline getirmek amacıyla oldukları ve faaliyete geçtikleri belirtilmiştir. Hatay'da akrabaları olan ve Hatay'ın tüm yollarını ve dağlarını iyi bilen bu insanların kaçakçılık yapmaları halinde Türkiye'nin güney sınırının güvenliğinin olumsuz etkileneceği vurgulanmıştır. Bu tespitlere karşın, Fransız büyükelçisinin Ermenilerin bu bölgelere yerleştirilmediklerini ve yerleştirilmelerinin mümkün olmadığını belirttiği söz konusu raporda ifade edilmiştir (ATASE, 110-9-1-14/8-0-48).

5. Sonuç

Hatay meselesi, Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin dış politikasında en önemli olaylardan birini oluşturmuştur. Misak-ı Milli Sınırları içinde olmasına rağmen Hatay, dönemin şartları gereği, TBMM hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921) ile milli sınırların dışında bırakılmak zorunda kalmıştır. Türkiye, bağımsızlığını kazanıp mevcut iç ve dış sorunlarını çözdükten sonra Hatay meselesini ön plana çıkarmıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Avrupa'da dengelerin alt-üst olması Hatay meselesinin çözüme kavuşturulması için uygun politik ortamı oluşturmuştur. Hatay'ın yeni statüsünün ve anayasasının uygulanması sürecinde Fransa'nın çeşitli zorluklar çıkarmış olmasına rağmen Türkiye, Hatay'ın anavatana katılmasının sağlanması için büyük bir çaba sarf etmiştir. Bu noktadan hareketle Hatay'ın Suriye'den ayrı bir varlık olarak statüsünün belirlenmesi, Hatay'a Türk askerlerinin girişini sağlayan ve Türkiye ile Fransa arasında imzalanan antlaşmanın sonucunda Türk askerlerinin Hatay'a girişi, seçimlerin yapılması, Hatay'ın bağımsızlığına kavuşması ve son olarak Anavatana katılmasına kadar geçen süreç ulusal basında üzerinde önemle durulan konular olmuştur. Nitekim bu süreç Türk basını tarafından da yakinen takip edilmiş ve gazetelerin özellikle 1937-1939 arası sayılarında geniş yer bulmuştur.

Hatay sorununun çözümlenme sürecinde önemli bir adım olan Sandler Raporu'nun kabul edilmesi ve Sancak için yeni bir statünün belirlenmesinden sonra İçişleri Bakanlığı'nın gönderdiği talimat doğrultusunda Türkiye'nin birçok vilayetinde Hatay mitingleri düzenlenmiştir. Hatay'ın Türklüğüne ve burada yaşayan Türklerin haklarının korunmasına vurgu yapılan mitingler de ulusal basında geniş yer bulmuştur. Ayrıca Türkiye'nin ülke dışına ilk radyo yayınının 1937'de Hatay meselesiyle ilgili olarak yapmaya başlaması, yurt içinde düzenlenen bu mitinglerin yanı sıra dış kamuoyuna yönelik faaliyetlere de önem verildiğini göstermektedir.

Hatay'ın hukuki statüsü ile toprak bütünlüğünün korunması ve her iki devletin bölgeye eşit sayıda askerî kuvvet göndereceklerine dair Türkiye ile Fransa arasında yapılan antlaşma, basının ehemmiyetle üzerinde durduğu husus olmuştur. Bunun yanı sıra; dönemin gazetelerinde yabancı basında yer alan Türk-Fransız dostluğuna vurgu yapılan haberlere de geniş yer verilmek suretiyle sorunun barışçıl yollarla çözüleceğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Türk askerinin Sancak

sınırını geçişi ile Hatay halkın gösterdiği teveccühü konu edinen haberler de gazetelerin sütunlarında yer almıştır.

Bu süreçte Türkiye ile Fransa arasındaki olumlu yönde diplomatik görüşmeler yapılmış olsa da Türkler aleyhinde propaganda faaliyetlerinin, hem Türk askerinin Hatay'a giriş sürecinde hem de seçim sürecinde devam ettiği görülmektedir. Örneğin Hatay'a gönderilen Türk askerlerinin yaşının ve giysilerinin yetersiz olduğu yönündeki propagandaların yanı sıra, Fransa'nın Mecliste kendisine taraftar bir çoğunluk sağlamak adına Türkler üzerinde baskı kurmaları, Türk seçmen sayısını daha az göstermek için Suriye'deki Ermenileri ve Arapları Hatay'a taşıyarak Arap ve Ermeni nüfusunu arttırmaya çalışmaları da dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye'de din taraftarlığının başladığı, şapka giyme zorunluluğunun kalktığı, hatta şapkanın yasaklandığı ve Türk kadınlarının tekrar çarşaf giymeye başladıkları tarzında Türkler aleyhinde menfi propagandaların yer aldığı raporlardaki bilgiler sorunun çözüme kavuşturulma sürecinde Türkiye'nin ne gibi zorlukların üstesinden gelmek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır.

Hatay Devleti'nin kuruluşundan anavatana katılmasına kadar geçen süreçte Fransa'da yayınlanan bir kısım gazeteler ile Suriye'de yayınlanan Fransızca ve Arapça gazetelerin tamamında Türklüğe hakaret içeren yazılar yayınlanmıştır. Gerek arşiv belgelerinde yer alan mevcut raporlardan gerekse ulusal basındaki yazılardan anlaşılacağı üzere Fransa, özellikle bölgede etnik ve dini bakımdan farklı olan Ermeni, Arap ve Alevi unsurlarına çeşitli vaatler sunmak ve onları desteklemek suretiyle hem bölgedeki hâkimiyetini sürdürmeye hem de bu unsurların Türkiye ile birleşmelerini önlemeye çalışmıştır.

Hatay'ın anavatana katılmasına karşı bir politika izleyen Fransa, 1938 yılının sonu ile 1939 yılının başlarından itibaren uluslararası ortamdaki gelişmelerin etkisi ile Türkiye'ye olan ihtiyacının artması ve İngiltere'nin de Türkiye ile iyi ilişkiler kurulması yönünde telkinlerde bulunması nedeniyle Türkiye'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Yaklaşık bir yıllık süre zarfında varlığını devam ettiren Hatay Devleti, Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde imzalanan anlaşmayla Türkiye'ye dahil olmuştur. Nitekim ulusal basın, özellikle 1939 yılının haziran ayından itibaren, Hatay'ın Türkiye'ye katıldığına dair anlaşmanın Ankara'da imzalandığı haberi başta olmak üzere, söz konusu haberin Hatay halkında yarattığı akisleri ve devlet büyüklerine çekilen minnet telgraflarını sütunlarına taşıyarak Hatay sorununun çözülmesi sürecinde yaşanan gelişmelerden okuyucusunu haberdar etmiştir.

Kaynakça

Arşiv belgeleri

Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (ATASE)

- ATASE, 110-9-1-14, 8-0-61, II. Dünya Savaşı, 13.02.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-54, II. Dünya Savaşı, 26.04.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-54, II. Dünya Savaşı, 08.05.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-56, II. Dünya Savaşı, 08.04.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-55, II. Dünya Savaşı, 19.04.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-51, II. Dünya Savaşı, 31.05.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-50, II. Dünya Savaşı, 07.06.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-49, II. Dünya Savaşı, 07.06.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-48, II. Dünya Savaşı, 08.06.1939.
ATASE, 110-9-1-14, 8-0-48, II. Dünya Savaşı, 25.07.1939.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-10-0-0, 49-321-11, 18 Ağustos 1938.

BCA, 30-10-0-0, 49-321-11, 8 Ağustos 1938.

BCA, 30-10-0-0, 223-508-13, 18 Haziran 1938.

Gazeteler

Suriye fesatçıları unutmamalıdır ki: Türk ordusu Hatay'daki vazifesini yapmaya hazırdır. (1937, 23 Mart). Açık Söz Gazetesi.

Bitaraf heyet Antakya'da. (1937, 2 Ocak). Cumhuriyet Gazetesi.

Yeni bir küstahlık. (1937, 21 Nisan). Cumhuriyet Gazetesi.

Vataniler ibtilal çıkarmak için hazırlanıyorlar. (1937, 13 Haziran). Cumhuriyet Gazetesi.

Hatay suikaste uğradı. (1937, 30 Kasım). Cumhuriyet Gazetesi.

Hatay'da son vaziyet Ankara'da nasıl karşılandı?. (1938, 18 Mayıs). Cumhuriyet Gazetesi.

Tayfur Sökmen mühim bir nutuk söyledi. (1939, 9 Mayıs) Cumhuriyet Gazetesi.

Hatay Meclisi'nin mühim kararları. (1939, 21 Mayıs). Cumhuriyet Gazetesi.

Türk-Hatay budud muamaleleri kaldırıldı. (1939, 17 Haziran). Cumhuriyet Gazetesi.

Hatay itilafnamesi bugün imzalanıyor. (1939, 23 Haziran). Cumhuriyet Gazetesi.

Hatay artık bizimdir. (1939, 24 Haziran). Cumhuriyet Gazetesi.

İntihap Nizamnamesi istediğimiz esaslara göre tadil oldu. (1938, 22 Mart). Doğu Gazetesi.

Hatay'ın Anavatana kavuşması münebbetiyile yapılacak bayram. (1939, 20 Haziran). İkdam Gazetesi.

Bütün Hatay coşkunun neşe içinde bayram yapıyor. (1939, 25 Haziran). İkdam Gazetesi.

Milli Hatay mitinginde binlerce Ankaralı bulundu. (1937, 1 Şubat). Ulus Gazetesi.

Bayrak yerine süngü. (1937, 30 Kasım). Ulus Gazetesi.

Paris müzakerelerinin neticeleri. (1938, 2 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay Askeri Anlaşmasının esasları; Fransız gazeteleri çok bararetili neşriyat yapıyor. (1938, 3 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Anlaşma imza edildi. (1938, 4 Temmuz). Ulus Gazetesi.

İmzalanan vesikalar Yakın Şark'ta bir sulh amilidir. (1938, 6 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay davasının halli karşısında herkes bizî tebrik ediyor. (1938, 7 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay muhteşem bir heyecan ve sevinç dalgası içinde çalkalanıyor. (1938, 8 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay'da tam emniyet ve sükün var. (1938, 13 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Türk-Fransız dostluğunun tezahürü. (1938, 15 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay'da kayıtlar bu sabah başlıyor. (1938, 22 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Suriyeli milisler iki Eti Türküne süngü ile hücum ettiler. (1938, 25 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay'da Bedeviler bir çiftliğe taarruz ettiler. (1938, 27 Temmuz). Ulus Gazetesi.

Hatay mebusları seçiliyor!. (1938, 22 Ağustos). Ulus Gazetesi.

2 Eylül Hatay milli bayramıdır. (1938, 25 Ağustos). Ulus Gazetesi.

Hatay Meclisi açıldı. (1938, 3 Eylül). Ulus Gazetesi.

Hatay Devlet Reisi mecliste and içti. (1938, 4 Eylül). Ulus Gazetesi.

Müstakil Hatay bayrağı törenle Millet Meclis binasına çekildi. (1938, 8 Eylül). Ulus Gazetesi.

Hatay milli serpuşu şapka olacak. (1938, 9 Eylül). Ulus Gazetesi.

Hatay Meclisi Türkiye kanunlarını kabul etti. (1939, 18 Şubat). Ulus Gazetesi.

- Hatay Anavatana kavuşuyor.* (1939, 14 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Hatay Anavatana katılacağı günü sabırsızlıkla bekliyor.* (1939, 20 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Hatay Anlaşması.* (1939, 23 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Hatay artık vatanımızın parçasıdır.* (1939, 24 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Türk- Fransız müşterek beyannamesi her yerde memnurlukla karşılandı. İskenderun'da sonsuz heyecan var.* (1939, 25 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Hatay'da coşkun neşe devam ediyor.* (1939, 26 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Hataylılara iltifatları.* (1939, 28 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Hatay Devleti tarihe karıştı.* (1939, 30 Haziran). Ulus Gazetesi.
- Meclis Hatay ilhakını kabul etti.* (1939, 1 Temmuz). Ulus Gazetesi.
- Hatay bütün yurda kurtlu olsun, Anayurt Hatay'ı bağrına basıyor, bugün Hatay artık Türkiye'nin öz evladı olan bir vilayettir.* (1939, 23 Temmuz). Ulus Gazetesi.
- Zaferimiz kurtlu olsun Hatay'a kavuştuk.* (1939, 24 Haziran). Vakit Gazetesi.

Telif ve Tetkik Eserler

- Akşın, A. (1991). *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi.* Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Armaoğlu, F. (2022). *20. yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995).* Kronik Yayınları.
- Atabey, F. (2015). Hatay'ın anavatana katılma süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 192-209. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.509271>
- Atabey, F. (2020). Türk-İngiliz belgeleri ışığında Hatay sorununun çözümüne dair bazı değerlendirmeler. *Belgi Dergisi*, 2(20), 2579-2594. <https://doi.org/10.33431/belgi.712105>
- Atay, F. R. (1938, 5 Eylül). Hatay Devleti. *Ulus*, 1.
- Atay, F. R. (1939, 26 Haziran). Hatay'a ait mülahazalar. *Ulus*, 1,3.
- Atay, F. R. (1939, 1 Temmuz). Anlaşmanın tasdiki. *Ulus*, 1,8.
- Balcıoğlu, M. (2004). Cumhuriyet dönemi Türk dış politikası. İçinde Durmuş, Y. vd. (Yay. haz.), *Türkiye Cumhuriyet Tarihi* (Cilt 2, ss. 411-515). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erden, Ö. (2015). *Fransa- Suriye kışkıracında Hatay.* Gece Kitaplığı.
- Fırat, M. & Kürkçüoğlu, Ö. (2015). Sancak (Hatay) sorunu. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar (1919-1980)* (Cilt 2, ss. 279-292). İletişim Yayınları.
- Gürol, S. (1938, 6 Temmuz). Erkekler bayramlık, kadınlar gelinlik elbiselerini giymişlerdi. *Ulus*, 1,7.
- Hatipoğlu, S. (2013). Cumhuriyet Dönemi Hatay tarihi (1919-1985). İçinde A. Gündüz, İ. Gökhan, S. Hatipoğlu & G. Bahadır (Yay. haz.), *Hatay tarihi* (ss. 311-400). Anıt Matbaa.
- Karakoç, E. (2009). Atatürk'ün Hatay davası. *Bilgi*, (50), 97-118.
- Kodaz, Y. (2019). *Hatay sorunu, Atatürk ve Türk kamuoyu (1936-1939)* (Tez No. 548879) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kurnaz Şahin, F. (2019). Hatay'ın bağımsızlığı sürecinde Türkiye ve Türklere yönelik olumsuz propaganda faaliyetleri (1938-1939). *History Studies*, 11(3), 1093-1122. <https://doi.org/10.9737/hist.2019.755>
- Nadi, N. (1939, 25 Temmuz). Hatay artık bizimdir. *Cumhuriyet*, 1.
- Nadi, Y. (1937, 2 Ocak). Hatay davasını bitaraf müşahidler halledecek değildir. *Cumhuriyet*, 1,8.
- Nadi, Y. (1937, 28 Kasım). Mahalli idareye düşen büyük basiret borcu. *Cumhuriyet*, 1.

- Nadi, Y. (1939, 24 Temmuz). Hatay anavatana kutlu olsun. *Cumhuriyet*, 1,5.
- Sander, O. (2003). *Siyasi tarih 1918-1994*. İmge Kitabevi.
- Sarıay, Y. (1996). Atatürk'ün Hatay politikası-1 (1936-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 3-65.
- Soysal, İ. (1985). Hatay sorunu ve Türk- Fransız siyasal ilişkileri (1936-1939). *Bellekten*, 49(193), 79-110.
- Sönmezoğlu, F. (2015). *İki savaş sırası ve arasında Türk dış politikası 1914-1945*. Der Yayınları.
- Şener, B. (2018). Atatürk dönemi Türk dış politikasında çok yönlü bir ince diplomasi uygulaması: Siyasal, hukuksal ve askerî boyutlarıyla Hatay'ın Türkiye'ye katılması süreci (1921-1939). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(97), 139-178.
- Tetik, Ü. (2023). Ulusal stratejik kültür ve güç dengesi bağlamında Hatay'ın Türkiye'ye katılması. *Journal of International Relations Studies*, 3(1), 25-34.
<https://doi.org/10.5152/JIRS.2023.23007>
- Türkmen, İ. (2019). The Times gazetesine göre Hatay'ın anavatana katılması (1938-1939). *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 351-363.
<https://doi.org/10.30692/sisad.629593>
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi tarih (1789-2012)*. Der Yayınları.